

Isonkyrön vanhan kirkon 1580-luvulla maalatut seinämaalaukset

Kirkkoherra Jacob Geetin hengellinen ja poliittinen testamentti

Isonkyrön myöhäiskeskiaikaisen kirkon seinille maalattu runsaan sadan raamatullisen kuva-aiheen sarja on ainoa alkuperäisellä paikallaan säilynyt reformaatioajan monumentaalimaalauskokonaisuus Suomessa. Maalaukset paljastettiin paksun kalkkilaastikerroksen alta vuonna 1885.¹ Maalauksia oli ryhdytty etsimään valtionarkeologi J. R. Aspelinin aloitteesta kirkonarkiston lähdetietojen perusteella jo edellisenä kesänä. Kun sakastin oven yläpuolelta saatiin paljastettua vuoteen 1560 viittaava inskriptio, voitiin muodostaa oletus Isonkyrön maalausten valmistumisajasta.² Lahjoittajaksi on Eliel Aspelinin elokuussa 1885 julkaisemien tietojen perusteella katsottu suuren pohjalaisen Kyröjoensuun kirkkopitäjän vaikutusvaltainen kirkkoherra Jacobus Sigfridi Nodendalensis eli Jacob Geet (k. 1586). Aspelin julkaisi niin ikään löytökesänä kirkonarkistolähteeseen perustuvan tiedon, jonka mukaan kirkkoherra Geet oli lahjoittanut Isonkyrön kirkon uuden kuorin sisustustyön ja maalauttanut koko kirkon omalla kustannuksellaan.³

Kertomus Isonkyrön maalausten synnystä on säilynyt miltei muuttumattomana runsaan sadan vuoden ajan. Kuvauksissa toistetaan lähes yhtäläiset elementit lahjoittajasta, oletetusta lahjoitusvuodesta 1560 ja käytettyjen esikuvien kytkök-sistä. Kaikkineen vakiintunut narratiivi toistaa ainekset, joista hahmottuu kuva poikkeuksellisen laajasta hankkeesta, erityislaatuista henkilöstä ja hänen vai-

1 Aspelin, Wasabladet 5.8.1885; *De fatis Ostrobothniae notandis* ('Merkittävien tapausten kirja'), 93[=48]. VSA, KA; Vähänkyrön kirkonarkistossa (nyk. Vaasan maakunta-arkistossa) säilyneen kronikkatekstin kirjoittajana on pidetty Vähänkyrön kirkkoherra Johan Forsmania (1759–1818). Forsman toimi kirkkoherrana 1810–1818. Cederberg 1942, 85. Artikkelissa viitataan hakasuluissa digitoitujen lähteiden sivuihin.

2 Nervander HBL 8.11.1885, Uusi Suometar 13.11.1885; tiedon julkaisi mm. J. J. Tikkanen Helsingfors Dagbladın artikkelissa 29.11.1885; Aspelin 1891, 33.

3 Aspelin, Wasabladet 5.8.1885.

kutusvaltaisista tukijoistaan.⁴ Ainoa aukkopaiikka kertomuksessa on ollut se, ettei alimman kuvavyöhykkeen esikuvia ole kyetty jäljittämään.

Tämä Isonkyrön kirkon maalauksia tarkasteleva artikkeli käynnistyi kiinnostuksestani alimman kuvavyöhykkeen esikuvia kohtaan. Jo aiemmat perusteellisemmin maalauksia tarkastelleet tutkijat, viimeksi ruotsalainen Mereth Lindgren (1983), ovat todenneet, että kuvien mallit ovat todennäköisimmin löydettävissä postillakirjallisuudesta⁵. Tutkijat olivat kuitenkin ajautuneet umpikujaan etsiesään mahdollisia saarnakokoelmia. Pulmia on ollut myös keskimmäisen kuvavyöhykkeen passio-teeman esikuvien kohdalla. Graafikko Hans Brosamerille attribuoitu kuvitusarja esiintyy laajana kokonaisuutena luterilaisessa kirjallisuudessa 1560-luvun jälkipuoliskolla, joskin tanskankielinen Magdeburgissa painettu rukouskirjalaitos tunnetaan jo vuodelta 1556.⁶

Aloittaessani alimman kuvasarjan mallina käytettyjen kuvien selvitystyötä havaitsin nopeasti, ettei ajoitusoletuksena pidetty vuosi 1560 voinut pitää paikkaansa. Maalausten valmistumisaikaa oli tarkasteltava kriittisesti. Mitä sakariston oven yläpuolinen tekstikenttä itseasiassa kertoi? Ruotsin kuningashuoneen historian hyvin tunteneille 1800-luvun taidehistorioitsijoille päiväyksen merkitty kolmen enkelin päivä eli Mikkelinpäivä 29.9.1560 oli luonnollisestikin tuttu Kustaa Vaasan (1496–1560) kuolinpäivänä. Tämä yhteys tuotiin esiin jo maalauslöydön jatko-uutisoinnissa syksyllä 1885.⁷ Merkityn päivän historiallisesta luonteesta johtuen oli luontevaa lähteä etsimään merkinnälle jokin muu selitys kuin maalausten valmistuspäivä. Emil Nervander oli vähälle huomiolle jääneessä artikkelissaan vuodelta 1901 ajoittanut maalausajankohdan myöhemmäksi, nimittäin 1560-luvulle Erik XIV:n hallintokaudelle. Nervander katsoi, että juuri tämän hallitsijan suopeus Kustaa Vaasan ohella kohdistui erityisesti kirkkoherra Geettiin.⁸ Riitta Pylkkänen puolestaan selitti Kustaa Vaasan kuolinpäivän merkitsemisen kunnioituksenosoitukseksi edesmennyttä hallitsijaa kohtaan, mutta samalla merkiksi maalaushank-

4 Myöhäisemmän ajoitusoletuksen on esittänyt lisäksi vain Nervander. Nervander 1901, 1–7; Rancken 1929, 45; Pylkkänen 1954,23–24, 33, 44 (Pylkkäsen teksti on julkaistu uudelleen 2004); Hallbäck 1973, 44; Lindgren 1983, 58–64, 224, 302–305; Riska 1987, 310–313, Hiekkänen 2004, 148–149; Hiekkänen 2007, 498–503; Mäntylä & Luukko 2000; Mäntylä & Luukko 2004; Janika Aho pitääytyy Geetin lahjoitusmotiiveihin keskittyvässä maisterintutkielmassaan vuodessa 1560 ajoitusoletuksena kiistäen edellisenä vuonna ilmestyneessä laajemmin suomalaisiin reformaatiotaiteen ilmiöihin keskittyvässä artikkelissani esittämäni 1580-lukua puoltavat seikat. Aho 2017, erit. 39; Pirinen 2016, 294, 298–300.

5 Nervander 1901, 9; Pylkkänen 1954, 55–57; Lindgren 1983, 224.

6 *Historien om Christi Jesu vor frelseris pine oc død...*(1556); Lindgren 1983, 62–64.

7 Ks. viitteet 2 ja 4.

8 Nervanderin lähteenä *De fatis Ostrobothniae notandis*, 93. VSA, KA; Nervander 1901, 3–4.

keen etenemisestä pohjoisseinän osalta alimpaan riviin syksyllä 1560⁹. Näin ollen kohdetta ja käytettävissä olevia lähteitä uudelleen arvioivan tutkimusasetelmani muodostamisessa Nervanderin tekemä huomio osoittautui tärkeäksi, mutta siinäkin vaikutti olevan kriittistä tarkastelua kestättömiä tekijöitä.

Monet seikat viittasivat siihen, että Isonkyrön kirkon maalaushanketta oli lähestyttävä esikuvien etsimistä monisyisemmin. Alkoi näyttää siltä, että maalaushankkeen ajoitusta ja motivointia on mahdollista täsmentää yhdistämällä kirkkohistorian tutkimustuloksia, kuvataiteen ja kirjahistorian aineistoja sekä kulttuurimaantieteellistä tarkastelua. Näin aiemman tutkimuksen ja koottujen tietojen laajempi suhteuttaminen ajan poliittiseen ilmapiiriin, kulttuuri-ilmiöihin ja Pohjanmaan alueellisiin kytköksiin loi tarkastelun perustan. Kaikki osatekijät vaikuttivat kuitenkin olevan yhteydessä kirkkoherra Geetiin. Väitänkin, että maalausajankohdan todentaminen vuotta 1560 myöhemmäksi on osoitettavissa sekä lahjoittajaan liittyvien henkilökohtaisten seikkojen että seurakunnan vaiheiden kautta. Kytken seuraavassa ajoituksen täsmentämisen myös laajempaan aate- ja kirjahistorialliseen aineistoon. Tärkeä yksittäinen tekijä ovat alimman maalausvyöhykkeen esikuvina käytetyt postillat.

Haasteenani tässä tulkintaprosessissa on aikaisempaa todennäköisemmän ajoitusoletuksen määrittely. Pyrin tulkitsemaan maalauksia ja niihin liittyviä tekstejä sekä muuta argumentaationi tueksi kokoamaani materiaalia etsien vuosien 1560 ja

9 Pylkkänen 1954, 44.

Kuva 1. Isonkyrön kirkko. Pohjoisseinän maalaukset ja kirkkoherra Alftanin perheen epitafi vuodelta 1681. Kuva Heikki Hanka, Jyväskylän yliopisto.

1586 väliseltä ajalta tekijöitä, jotka täsmentävät maalaushankkeen ajoitusta. Myöhemmän mahdollisen aikarajan asettaa Jacob Geetin kuolema vuonna 1586 ja sitä välittömästi seuranneet lähivuodet.

Alimman kuvavyöhykkeen rooli nousee keskeiseksi. Ensinnäkin tarkastelen maalausten syntyä erityisten olosuhteiden ja yleisten linjausten motivoimana intentionaalisenä tekona. Suurruhtinaaksi äveriäisyytensä ja ylellisten kulutustottumustensa vuoksi pilkallisesti tituleeratun Geetin poikkeuksellinen elämänkaari kytkeytyy kiinteästi ruotsalaiseen 1500-luvun jälkipuoliskon uskontopoliittikkaan. Kustaa Vaasan kuoleman jälkeinen aika 1560-luvun alusta eteenpäin merkitsi kautta, jolloin tunnustukselliset kysymykset ja valtapoliittikka sekä henkilöityvät että muodostivat vallan verkostoja, joiden vaikutus säteili jopa yksittäisten henkilöiden elämänvaiheisiin asti. Mitä motiiveja maalaushankkeen taustalta voidaan hahmottaa? Millaisten henkilökohtaisten ja valtiollisten tapahtumien sekä valta-verkojen kehukseen Isonkyrön kirkon seinämaalaushankkeen käynnistyminen voidaan kytkeä 1560-luvulta 1580-luvulle ulottuvalla tarkastelujaksolla?

Toiseksi tarkastelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota maalauksiin liittyviin tekstikenttiin. Tekstien osuuden lisääntyminen 1500-luvun loppua kohti on nähty luterilaisuuden piirissä kehityskulkuna, joka tukee konfessionaalisen identiteetin yleistä vahvistumista Yksimielisyyden ohjeen (*Formula Concordiae*) hyväksymisen jälkeen.¹⁰ Lähestyn maalauskokonaisuutta visuaalisena ja tekstuaalisena dokumenttina. Mitä kuva-aiheista ja tekstikentistä sekä niiden muodostamasta kokonaisuudesta voidaan päätellä? Millaisia maalausten kannalta merkityksellisiä uskonnollisia ja kulttuurihistoriallisia reunaehtoja voidaan tunnistaa Kustaa Vaasan kuoleman jälkeiseltä ajalta? Miten yksittäisten tekijöiden muodostama kokonaisuus on suhteessa henkilökohtaisiin tapahtumiin Jacob Geetin elämässä ja Kyröjoensuun seurakunnan vaiheissa 1560-luvulta eteenpäin?

Tarkastelullani on hermeneuttisen tulkinnan ja ymmärtämisen tarkoittamassa mielessä kaksi tasoa: merkitys ja vaikutusyhteydet. Yhdessä nämä muodostavat luterilaista konfessionalisointipoliittikkaa piirtävän struktuurin, jossa yksittäiset osat ovat sisäisten yhteyksiensä perusteella sekä sidoksissa toisiinsa että osana kokonaisuutta kiinteässä yhteydessä suureen struktuuriin. Menetelmäni verkostojen hahmottamisessa on historiallinen kontekstointi, jossa aatteellisten seikkojen ja henkilöverkostojen ohella hyödynnän kirjahistoriallista tarkastelua. Vertailevalla lähdeyöskentelyllä on ollut painokas rooli etenkin kuva-aiheiden esikuvien tunnistamisessa. Ensisijaisina lähteinäni tässä työssä ovat toimineet 1500-luvulla painetut kirjat, joiden tutkimuksessa keskeinen apuväline on runsaat 100.000 nimikettä kattava saksankielisen alueen kirjallisuuden digitointihanke *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* (= VD16).

Aatteellisen pohjan tarkastelussa käsitteistä identiteetti, erityisesti konfessionaalisesti linjaavana ja profiloivana kannanottona Ruotsin kirkon suhteesta

¹⁰ Harasimowicz 1996, 20, 43, 52.

evangeliseen perintöön, nousee keskeiseksi. Kustaa Vaasan jälkeisen ajan konfessionaalisisessa ja uskontopoliittisessa keskustelussa luterilaisen leirin keskinäinen solidaarisuus sai entistä painokkaamman merkityksen 1570-luvulta alkaen. Kuohuvan ajan uskontopoliittisissa kiistoissa lojaliteetin käsite erityisesti kuuliaisuutena esivaltaa ja hallitsijaa kohtaan on tekijä, jonka merkitystä yksittäisen henkilön elämänvaiheissa on niin ikään tärkeää havainnoida. Sekä luterilaisen identiteettistrategian että poliittisesti korrektiin lojaliteetin ajankohtaistuminen tarjoaa Isonkyrön maalaushankkeen motiivianalyysille oireellisia aineksia.¹¹

Aatteelliset ja alueelliset verkostot

Reformaatioajalla tunnustuksellinen tilanne kärjistyi helposti. Martin Lutherin (1483–1546) kuoleman jälkeen evankelinen leiri ajautui sisäisiin ristiriitoihin. Saksalaisen alueen kuohunnat heijastuivat jälkikaikuina myös Ruotsin valtakuntaan. Nämä rintalinjat tulivat esiin Kustaa Vaasaa hallitsijana seuranneiden prinssiveljesten teologisten näkemysten eroissa. 1580-luvun alku nousee esiin erityisenä lyhytaikaisena rauhanhetkenä Juhana III:n ja Kaarle-herttuan välisissä jännitteissä. Poikkeuksellisen harmoninen tunnustuksellinen tilanne vallitsi väliaikaisesti myös Ruotsin kirkossa luterilaisen leirin juhliessa Augsburgin tunnustuksen 50-vuotistaivalta. Vaasa-suvussa tähän liittyi Elisabet Vaasan avioituminen Mecklenburgin leimallisesti luterilaiseen hoviin.¹² Kustaa Vaasan muiston vaaliminen erityisesti tämän reformaatiomyönteisyyttä ja profilia evankelisena hallitsijana korostaen nousi vahvana juonteena esiin rostockilaisteologi David Chytraeukselta (1531–1600) tilatussa Ruotsin historiaa käsittelevässä teoksessa. Painotus oli tekstin laatijan keino konstruoida luomaansa historiakuvaan gnesioluterilaista näkemystään tilaajan, Juhana III:n, ireenisistä ja välitysteologisista intresseistä huolimatta.¹³

Aatehistoriallisen tarkastelukulman lisäksi oleellista Isonkyrön maalausten tulkinnassa on paikka: 1500-luvun lopun Pohjanmaa ja sen alueellisen ominaislaadun tarkastelu. Talouden ja poliittisten verkostojen kannalta Pohjanmaan alueellinen kytkös merentakaiseen emämaahan avaa monia yhteisiä ja yhdistäviä piirteitä.

Historiantutkimuksen piirissä 1500-luvun Pohjanmaata on pidetty ”Itä-Norlantina” – seutuna, jonka kulttuuriverkosto nivoutui ensisijaisesti merentakaiseen valtakunnan osaan. Kontaktit Pohjanmaalta Pohjanlahden yli olivat

11 Konfessionalisoitumisen merkityksestä vaikutusverkostoille Pirinen 2016.

12 Czaika 2002, 319–321; Czaika 2009, 13–14, 17, 21, 24; Konfession merkityksestä esinelahjoitusta motivoineena tekijänä Hattulan saarnatuolin ja Vehmaan kirjallaudan osalta Pirinen 2011; 1500-luvun jälkipuoliskon tunnustuksellisten piirteiden ja esineellisen perinteen yhtymäkohdista Pirinen 2016, 298–299, 303–306.

13 Czaika 2002, 248, 250, 253, 256, 268–270, 280–281, 296, 303–307; Czaika 2009, 17.

vilkkaampia kuin yhteydet suomalaisiin valtakeskuksiin Turkuun, Viipuriin tai Hämeenlinnaan.¹⁴ Viitteitä hovin kiinnostuksesta Pohjamaan seudun kehitykseen antaa myös omaksi seurakunnakseen erotetun Vöyrin kirkkoherran nimitys vuonna 1558. Tuolloin Kustaa Vaasa nimitti pitäjään Ericus Canutin.¹⁵ Oireellista tai ei, myös Vöyrin kirkosta tunnetaan todennäköisesti 1500-luvun jälkipuoliskolle ajoitettavia maalauksia, jotka ovat säilyneet 1620-luvulla rakennetun puukirkon rakenteissa¹⁶. Isonkyrön kirkon maalausoletuksen muuttuessa näidenkin ajoitusta on syytä tarkastella uudestaan.

Länsipohja osoittautui kiinnostavaksi seuduksi pohjalaisilmiön suhteuttamisessa. Etsiessäni Isonkyrön maalaushankkeeseen verrattavissa olevaa johonkuhun ajan toimijaan henkilöityvää ilmiötä, löytyi henkilö, jonka pappisuran ja esineellisen perinnön voi huomattavalta osalta rinnastaa Jacob Geetin elämänvaiheisiin, nimittäin Piitimen (Piteå) kirkkoherra Andreas Nicolai (1520–1600).¹⁷ Hänen vaiheissaan toistui, samoin kuin pohjalaisella virkaveljellä, hovin erityissuosio ja hallitsijan asettamien tehtävien lojaali toteuttaminen. Molemmat olivat kauppiaan poikia ja sukunsa ensimmäisiä oppineeseen säätyyn nousseita tulokkaita. Sekä Jacob Geet että Andreas Nicolai vaurastuivat alueillaan hoitaessaan kruunun luottomiehenä virkatoimiaan. Tämän lisäksi kummankin sallittiin papinvirkansa ohella harjoittaa laajaa kauppaa, mikä entisestään lisäsi heidän varallisuuttaan.

Pohjanmaan alueellisten erityispiirteiden tarkastelu on sinänsä pulmallista. Se tuo eittämättä tutkimusasetelmaan sisäänkirjoitettuja oletuksia, jotka laajemmassa vertailussa saattavat osoittautua liian suppeiksi ja ilmiökokonaisuutta vääristäväksi. Tarkoitukseni on jatkossa vertailla laajempaa suomalaista ja emämaan Ruotsin puolelle sijoittuvaa materiaalia. On mahdollista, että tuloksena on vakiintunutta käsitystä uudistava tulos 1500-luvun jälkipuoliskolta 1600-luvun alkupuolelle ulottuvan ajanjakson ilmiöistä Pohjanlahden molemmilla puolilla. Oletan tarkastelun tässä vaiheessa, että ajoituksen myöhentäminen enteilee oletettua yhtenäisemmän, joskin paikallisesti varioivan käytänteen hahmottumista tulevaisuudessa.¹⁸

14 Renvall 1949, 58–60; Katajala 2003, 13, 16.

15 Leinberg, 1903; Pirinen 2016, 305; Vöyrin kirkkoherranimitysten seuraannossa 1550 esipapiksi todetaan nimitetyn turkulainen Canutus Canuti = Knuutti Knuutinpoika. *De fatis Ostrobothniae notandis*, 79[=41]; 1520-luvulla Vöyrissä Ericus ja Georgius Campi. Luukko 1950, 472, 474.

16 Pettersson 1985, 69–85; Pettersson 1987, 327–338; 488, viite 204. Vöyrin säilyneet figuurimaalausfragmentit ovat tyylillisesti ja kädenjäljeltään lähellä Isonkyrön maalauksia. Riitta Pyökkänen attribuoi maalaukset valokuvien perusteella samalle tekijälle ja ajoitti ne vuoden 1560 tienoille.

17 Hamberg 1974, 18–19; Andreas Nicolai, <https://www.geni.com/people/Andreas-Nicolai/6000000007511564057>; Väänänen 2011b; Aho 2017, 39 nootti 141.

18 Kiitän tutkimushypoteesin kehittämiseen kannustanutta professori Markus Hiekkasta.

Tarina Kyrön kirkkoruhtinasta

Maalausten lahjoittajaksi kirkonarkistolähteissä nimetty Jacobus Sigfridi Nodendalensis eli Jacob Geet kuuluu suomalaisessa historiankirjoituksessa usein käsiteltyihin 1500-luvun hahmoihin. Hänen vaiheissaan tiivistyvät sekä monet ajalle luonteenomaiset piirteet että erityiset ja poikkeukselliset tapahtumat, joiden ansiosta yksittäinen henkilö on voinut saavuttaa säätynsä piirissä muista aikalaisista erottuvan aseman. Miltei myytin kaltaiset mittasuhteet saavuttanutta henkilötarinaa on syytä tarkastella kriittisesti. Hänen elinaikanaan esimerkiksi julkinen kiistely ja käräjöinti oli tavallista, joten näiden seikkojen korostuminen elämänkaareissa on osin osoitusta nykyihmisen tavasta suhteuttaa historiaa omaan aikaansa. Erityistä ja Getin tapauksessa merkillepantavaa on Vaasa-hallitsijoiden henkilösuosikeilleen suoma erityishuomio.¹⁹

Naantalilaisen porvarin poika Jacobus Sigfridi oli lähtenyt opiskelemaan evakelisen liikkeen jo vakiinnutettua asemansa. Opiskeluvuosien nimitäsmenne Nodendalensis viittaa kotipaikkaan. Myöhemmin se vaihtui naantalilaisen kotitilan Keitilän mukaan vuolta tarkoittavaan sukunimeen Geet (tai Keit). Nimi muuntui suvun piirissä sittemmin oinasta merkitseväksi versioksi Gumse.

Nuori Jacobus Sigfridi oli osoittanut huomattavaa retorista lahjakkuutta, sillä hänen kerrotaan toimineen nuoruudessaan saarnaajana Kustaa Vaasan hovissa. Asiaan liittyviä dokumentteja ei tosin ole säilynyt. Uran suosiolliset lähtökohdat auttoivat erinomaisesti virkauralla. Hovin huolenpito suojatistaan näkyi vielä myöhemminkin, sillä Geet sai tuekseen Kustaa Vaasan erityisen suojelukirjeen. Lojaaliksi todettu Geet nimitettiin 1550 Kyröjoensuun kirkkoherraksi ja viimeistään 1554 suuren Etelä-Pohjanmaan kontrahtirovastiksi. Seutu oli tunnettu jääräpäisistä ja alituisen pappiensa kanssa rettelöivistä asukkaistaan. Vähänkyrön kirkonarkistossa säilyneen Pohjanmaan merkittävien tapausten kirjan mukaan mahtava Geet nautti myös Kustaa Vaasaa hallitsijana seuranneen vanhimman pojan Erik XIV suopeudesta. Kuningas myönsi erityisen suojelukirjeen Geetille vuonna 1564 hänen kiisteltyään vaikutusvaltaisen vouti Hans Fordellin kanssa. Pohjanmaan erilaisten tapahtumien kronikassa mainitaan Geetin kohdalla Fordellin nimittäneen tätä pilkallisesti Kyrön suurruhtinaaksi. Kuninkaallisen kirjeen johdosta Geet oli turvassa kaikilta Fordellin toimilta.²⁰

Pohjanmaan taloudellinen kehitys eteni vireästi 1500-luvulla. Geetin nimityksellä kruunu todennäköisesti pyrki vakiinnuttamaan haluamansa järjestyksen ja palauttamaan kontrollin väkiluvultaan nopeasti kasvaneelle alueelle. Seudun erityisyyteen liittyy se seikka, ettei Pohjanlahden rannikkoaluetta sisällytetty prinssi

19 Elämänvaiheet Luukko 1950, 478–484; Mäntylä & Luukko 2000; Mäntylä & Luukko 2004; Mielty 2004, 317–319; Aho 2017, 29–40.

20 *De fatis Ostrobothniae notandis*, 93 [=48]. VSA, KA; Mäntylä & Luukko 2000; Mäntylä & Luukko 2004; Mielty 2004, 317–319.

Juhanan herttuakuntaan 1550-luvun jälkipuoliskolla. Kirkkoherra Geet kuului sittemmin Juhana III:n liturgian kannattajiin²¹.

Rovasti Geetistä laaja seurakunta sai vertaisensa taistelukumppanin, sillä ajan asiakirjalähteiden mukaan hän on ollut riidanhaluinen ja väkivaltainen taistelleessaan oikeuksistaan ja saatavistaan alueellaan. Kiistelyistä ja lukuisista oikeusjuttuista huolimatta hän sai pitää virkansa. Ikämiehen viimeinen oikeusjuttu ajoittuu oireellisesti 1580-luvun alkuun. Kappalaisena 1581–1582 toimineen Georgius Jordanuksen veli oli avioliitossa kirkkoherra Geetin tytärspuolen Kaarinan kanssa. Jordanus syytti Geetiä tytärspuolensa kanssa makaamisesta. Siveettömyysjutussa syyttömyyttään vakuuttanut Geet voitti pitäjäläiset puolelleen, kun sen sijaan Jordanus erotettiin virastaan.²²

Kiinnostavaksi Geetin väitetyn siveettömyysskandaalin jälkimainingit tekevät ne uudet henkilöt, jotka astuivat samaan aikaan kirkon ja seurakunnan virkoihin. Vuonna 1583 Turkuun nimitettiin piispa ja Kyröjoensuun pitäjään kappalainen. Molempiin – niin piispa Ericus Erics Sorolaiseen kuin Casparus Martini Alstadiukseenkin – voidaan kytkeä kiinnostus saarnataitoa ja luterilaisia postiloja kohtaan²³. Tuoreen kirjallisuuden leviäminen Itämeren piirissä oli helpottanut kustannus- ja kirjapainotoiminnan laajennuttua. Tuolloin Kööpenhaminasta siirtyi Tukholmaan uusi saksalaistaustainen kustantaja Andreas Gütterwitz, jolla oli laajat kirjallisuuden hankinta- ja jakeluverkostot koko luterilaisessa painoteollisuusmaailmassa²⁴.

Isonkyrön kirkon sisustus 1500-luvulla

Isonkyrön kirkon rakentaminen pysähtyi viimeistään 1530-luvulla. Taloudelliset resurssit rakennusprojektin loppuunsaattamiseen olivat hupenneet, sillä 1520-luvulta alkaen seurakunnat olivat menettäneet sekä arvoesineitään että maanomaisuuttaan kruunulle. Kirkon verotusoikeuden merkittävä supistaminen kurjisti lopullisesti seurakuntien talouden. Monenlaiset verot vähensivät myös pitäjäläisten lahjoitushalua.²⁵ Isonkyrön kirkko kuuluu Markus Hiekkasen luomassa suomalaisten keskiajan kirkkojen systemaattisessa tarkastelukehikossa ns. keskenjääneisiin kirkkoihin. Rakennussuunnitelmaan todennäköisesti kuulunutta sisäkaton tiiliholvausta ei voitu toteuttaa, vaan kirkkosaliin rakennettiin puinen laipio, joka korvattiin uudella puisella sisäkatolla 1700-luvun alussa.²⁶

21 Luukko 1950, 465.

22 Luukko 1950, 483–484; Mielty 2004, 348.

23 Ks. viitteet 48 ja 65.

24 Kirjanpainajista ks. viite 59.

25 Veroista ja maksuista Luukko 1950, 423–438, 484–490.

26 Riska 1987, 310; Hiekkänen 1994, 132–160; Hiekkänen 2003, 66–69; Hiekkänen 2007,

Käytännössä kivikirkon rakentaminen oli ollut pysähdyksissä noin viisikymmentä vuotta 1580-luvulle tultaessa. Tällöin seurakunnassa jouduttiin ilmeisesti toteamaan, etteivät resurssit riitä holvauksen tekemiseen. Kirkkoherra nousi tässä vaiheessa niukan arkistolähteen mukaan hyväntekijäksi, joka osoitti omaa varallisuuttaan hankkeeseen, jolla saatettiin kirkkosali niin loistokkaaseen tilaan kuin se oli niissä olosuhteissa mahdollista. Vähänkyrön kirkonarkistossa säilynyt merkittävien tapausten kirja kuvaa Jacob Geetin rakennuttaneen kuorin ja maalauttaneen koko kirkon (... *läth på sin bekåstnad göra choret och måla hela kyrkan*).²⁷ Viittaus tarkoittaa mielestäni sekä evankelisen jumalanpalveluskäytännön mukaisen kuorin sisustusta että maalaushanketta, jossa edelleenkin säilyneiden seinämaalauksen lisäksi maalattiin myös puinen sisäkatto, joka sittemmin purettiin ja korvattiin uudella laipiolla jo runsaan sadan vuoden kuluttua. Mitä kuorin rakentamiseen tulee, merkintää ei käsitykseni mukaan tule tulkita erillisen kuoriosan rakentamiseksi, vaan pienimuotoisemmaksi kiinteän irtaimiston uudistustyöksi, joka saattoi sisältää uuden saarnatuolin sekä kuoria ja runkokuonetta erottavan kuoriaidan, mutta tuskin alttaria ympäröivää polvistumiskehää. Alttarikehien yleistymistä todentavat lähteet ajoittuvat Suomessa vasta 1600-luvun jälkipuoliskolle.²⁸ Isonkyrön kirkon seiniä on mahdollisesti verhonnut puinen panelointi ajan renessanssisisustuksen ihanteiden mukaisesti. Tätä oletusta perustelee se, ettei alimman kuvavyöhykkeen alapuoliselta alueelta ole löydetty maalausfragmentteja.²⁹

Seinämaalaukset

Nykyisin nähtävillä oleva Isonkyrön kivikirkon seiniin maalattu kuvakokonaisuus koostuu 110 kuvakentästä ja kuudesta tekstikentästä. Kuivalle seinäpinnalle tehty al secco -kalkkimaalaus jatkoi keskiaikaista perinnettä, joka kirkkojen ohella säilyi käytössä myös kruunun 1500-luvulla rakennuttamissa ja uudistamissa linnoissa. Isonkyrön maalauksissa kunkin kuvavyöhykkeen vierekkäisten kuvakenttien erotamisessa toisistaan on käytetty klassisia pylväsaiheita. Tällainen pylväiden jaksottama moniaiheisuus oli tyypillistä myös Vaasa-ajan seinätekstiileille³⁰.

501; Aho 2017, 14.

27 *De fatis Ostrobothniae notandis*, 93 [=48]. VSA, KA.

28 Luukko 1950, 504; Pirinen 1996, 81–91; Hiekkänen 2003, 177; Mäntylä & Luukko 2004, 189.

29 Pylkkänen 1954, 49.

30 Seinävaatteista Pylkkänen nosti esimerkiksi wismarilaiset kudonnaiset, joita tiedetään hankitun Pohjanmaalle. Pylkkänen 1954, 43.

Maalaukset olivat valmistumisensa jälkeen näkyvillä suhteellisen lyhyen ajan. Jokin kirkon sisätiloja vaurioittanut onnettomuus tapahtui vuonna 1662. Sen jälkeen kirkkoa siistittiin kalkkimaalaamalla seinät kevyesti vuonna 1666. Tämä kirkkoherra Isak Brennerin virka-aikana (1644–1670) tapahtunut kalkitseminen oli kirjoitettu inskriptioon pohjoisseinälle sakastin ja itäpäädyn välille kirkossa. Se voitiin paljastaa osittain tuhoutuneena vuonna 1885. Kevyen kalkkimaalin päälle tehtiin kaikki seinäpinnat käsittänyt paksu kalkkirappauskerros todennäköisesti 1700-luvun alkupuolella. Näin maalaukset peittyivät pariksi sadaksi vuodeksi näkymättömiin. Niitä alettiin etsiä kirkonarkistosta löytyneiden viitteiden perusteella vuonna 1884, ja kokonaisuudessaan maalaukset paljastettiin loka-marraskuussa 1885.³¹

Maalausten toteutukseen on käytetty niukkaa väripalettia, joka koostui noki-
mustasta eli kimröökistä ja rautaoksidin punaisesta, joka tunnetaan punamultana. Henkilökuvien puvuissa ja jaloissa on nähtävillä mustaksi muuttunutta, alun perin kirkkaanpunaista väriä, joka on sinooperia. Kupariarseniitista saatu vihreä väri on kulunut pois. Sitä on voitu konservoinnin yhteydessä havaita pieninä määrinä laastikerrostumien rakosissa ja syvänteissä.³²

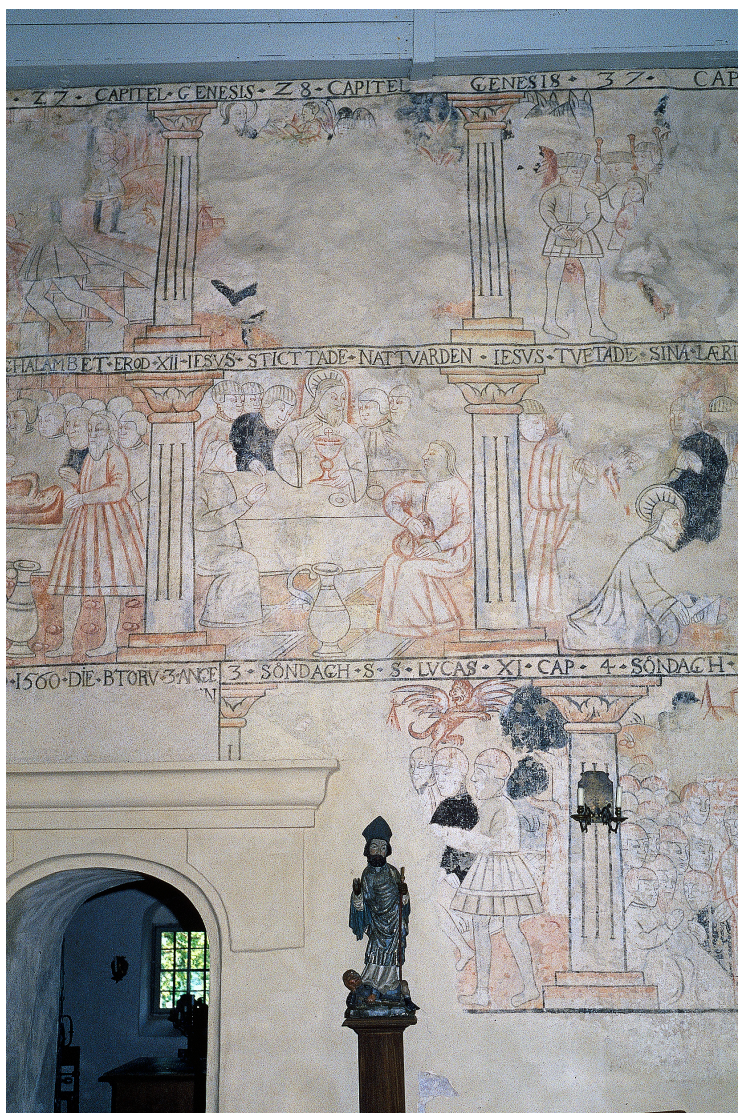
Runkohuoneen kalkkirapatuille seinille maalattu, kolmesta päällekkäisestä maalausvyöhykkeestä ja itäseinän yläreunassa osittain säilyneestä neljännestä vyöhykkeestä koostuva kuvakokonaisuus on säilynyt varsin hyvin. Jälkipolvien kanalta on onnekasta, etteivät varat 1880-luvulla riittäneet vallalla olleen restaurointikäytännön mukaisen kokonaisvaltaisen työmenetelmän käyttöön. Maalausten paljastustyötä johtanut Emil Nervander oli omaksunut 1800-luvun jälkipuoliskolla yleisesti käytetyn restaurointitavan, joissa alkuperäiset maalaukset paljastettiin ja aiheet kopioitiin läpipiirtämällä luonnolliseen kokoon eräänlaisella kalkeeraustekniikalla. Tämän jälkeen alkuperäisten maalausten päälle levitettiin uusi kalkkilaasti ja uudet maalaukset tehtiin kalkeerausjäljenteiden mukaan. Vaurioituneita kuva-aiheita saatettiin täydentää ja kuva-aiheita siirtää tai monistaa varsin mieltävaltaisesti.³³ Isossakyrössä maalauksia ei peitetty ja maalattu uudelleen, vaan päättytiin vahvistamaan esille otettujen kuvien piirrosviivoja. Emil Nervander teki työn yhdessä taiteilija Agathon Reinholmin (1857–1887) kanssa syksyn 1885 aikana. Agathon Reinholmin tehtävänä oli lisäksi maalausten kalkeeraus ja aiheiden dokumentointi vesivärilaveerauksin.³⁴

31 Nervander 1901, 6–9; 1920-luvun jälkipuoliskolla toteutetusta maalausten kunnostuksesta Rancken 1929,45–46, 49–52, 64; Pylkkänen 1954,33–35.

32 Alakärppä 2004, 240, 242.

33 Valkeapää 2015, 105; Mieltä 2004, 398.

34 Reinholm osallistui useisiin kansallisiin tutkimushankkeisiin dokumentoivana piirtäjänä. Lehtinen 2004, 47–48; Valkeapää 2015, 94–95, 121.

Kuva 2 a. Pohjoisseinän maalauksia sakastin oven itäpuolelta. Alimmissa kuvavyöhykkeessä aihe Jeesus ajaa riivaajan. Kuva Heikki Hanka, Jyväskylän yliopisto.

Isonkyrön kirkon sisustuksen restaurointi suoritettiin vuosina 1926–1927 Muinaistieteellisen toimikunnan arkkitehti A. W. Ranckenin johdolla. Maalauksen kunnostamistyöstä vastasi taiteilija Oskari Niemi. Maalauksen kunto rapistui kuitenkin 1900-luvun kuluessa huolestuttavasti, joten vuonna 1981 käynnistettiin maalauksen konservointi Museoviraston valvonnassa. Työ saatiin päätökseen kolmen vuoden kuluttua.³⁵

³⁵ 1920-luvun jälkipuoliskolla toteutetusta maalauksen kunnostuksesta Rancken 1929,

Kuva 2 b. Agathon Reinholmin piirros pohjoisseinän alimman kuvavyöhykkeen maalauskentästä. Osin vaurioitunut kuva esittää riivaajan karkottamista keskimmäisestä mieshahmosta. Kuvälähde Finska Fornminnesföreningens tidskrift XXI/5, planssi III, kuva 22.

Kuva 3. Niels Hemmingsenin latinankielisen postillan 1580, [250] kuvitusta. Österreichische Nationalbibliothek, <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ182221807>.

Pohjoinen tulkinta renessanssisalista

Säilyneenä ilmiönä Isonkyrön kirkon kalkkirappauksella sivellyille, muhkuraisille seinille ja todennäköisesti myös puiseen laipioon toteutetut maalaukset edustavat karua pohjoista tulkintaa renessanssin monumentaalimaalauksesta. Juhlavaa kokonaisuutta on aikaisemmassa tutkimuksessa verrattu renessanssilinnan gobeliinein koristettuun juhlasaliin. Hoviyhteydestä tuli muutoinkin Isonkyrön maalauksien kohdalla selittävä tekijä, johon vedoten ajoitusoletusta vastaan sotivia piirteitä voitiin mahduttaa tulkintaan. On katsottu, että Jacob Geet on mielikuvissaan nostalgisesti palannut nuoruutensa miljöisiin Tukholmassa ja tuon ajan hovipiiriin sisutushanteisiin.³⁶

Pukumuodin vaiheisiin erikoistunut Riitta Pylkkänen oletti seinämaalauksiin kuvattujen hahmojen vaatetuksessa näkyvän suoraa Vaasa-hovin vaikutusta. Osa muotipiirteistä vaikutti nimittäin oletettuun ajoitushaarukkaan, 1560-luvun alkuun, sijoittuvina niin uudenaikaisilta, että ensisijaisen selityksen tarjosi suora yhteys hoviin. Joissakin tapauksissa yksityiskohtia oli ylipäättään vaikeaa saada sopimaan ajoitukseen. Hienoimpien säätyläispiirien **muotiuutuuksiin viittasi** esimerkiksi Lasarus ja rikas mies -aiheen pöytäseurueeseen kuuluvan ylhäisörouvan päähine, jollaisten yleistyminen voidaan ajoittaa 1570-luvulle. Vasta silloin alettiin suosia etureunastaan kovetettua ja helmin koristettua *bonnet*-tyyppistä samettimyyssyä.³⁷

Kuva-aiheet on maalattu esikuvina käytetyn grafiikan mukaan. Isonkyrön maalari on karsinut mallikuvistaan yksityiskohtia ja yhtenäistänyt hahmojen vaatetusta, päähineitä ja varsinkin kampauksia. Korkea-arvoisten hahmojen vaatetus on renessanssimuodin mukainen. Mieshenkilöillä on väljät turkisreunuksiset tai -vuoriset kauhtanat ja hienostuneet barettipäähineet. Seurueiden alempiarvoisilla miespuolisilla jäsenillä on pitkät tai lyhyet renessanssijakut. Ratsumiehillä on puolestaan vanhemman pukumuodin mukaiset lievejakut. Muutoin henkilöiden puvustus noudatti esimerkiksi sääriä verhoavien pitkien sukkiensa osalta keskiaikaista perintöä. Naisten tavallisin puku maalauksissa on pitkä laskoshame. Monet piirteet ovat kuitenkin hyvin suoraan esikuvagrafiikan mukaisia, kuten esimerkiksi ulkoilmaan sijoitettujen aiheiden taustalle maalatut, osin pelkistetyt arkkitehtuuri- ja maisema-aiheet, joissa toistuu keskieurooppalainen 1500-luvun kaupunki- ja kylämiljö.

45–46, 49–52, 64; Pylkkänen 1954, 33–35; 1980-luvun konservoinnista Rintanen 2004, 210, 232–238; Alakärppä 2004, 239–243.

36 Pylkkänen 1954, 47; Hallböck tosin olettaa Turun linnan piiristä omaksutut vaikutteet oleellisemmiksi. Hallböck 1973, 46–47, 81; Riska 1987, 310, 313; hoviyhteyksistä kriittisesti Aho 2017, 31–32.

37 Pylkkänen 1955, 247, 380–383.

Erityishuomiota kuva-alan jäsennyksessä kiinnittävät Isonkyrön maalausten kuvakenttiä rajaavat, kaksoisplintin päältä kohoavat kömpelöt kanneloidut korinttilaiset pylväät. Vaasa-ajalla Ruotsin hovin linnahankkeisiin tarvittiin ajanmukaisia malleja ja ulkomaisia ammattilaisia vastaamaan erikoistehtävistä. Painoteollisuus tuotti arkkitehtuurin mallikirjoja, joiden välityksellä klassiset pylväsjärjestelmät omaksuttiin arkkitehtuurin normistoon. Roomalaisantiikin vaikutus näkyi vahvasti pohjoiseurooppalaisessa arkkitehtuurissa ja sisustustaiteessa eurooppalaisten esikuvien mukaisesti. Pylväsaiheen käyttö yleistyi aristokratian piirissä 1560-luvulta alkaen.³⁸ Isonkyrön maalausten kuvakenttiä rajaavat pylväät asettuvat näin ollen luontevasti tyylipiirteen omaksumis- ja leviämisvaiheeseen parinkymmenen vuoden kuluttua uutuuden rantautumisesta valtakuntaan.

Kokonaissommitelma, joka muodostuu päällekkäisten kuvavyöhykkeiden kuva-aiheista ja tekstikentistä sekä erilaisista jäsentävistä koristeaiheista kytkeytyy sekä pitkään edeltävään kirkollisen kuvataiteen traditioon että 1600-luvun tunnetuilla esimerkeillä kukoistavana jatkuvaan ns. kuvakirkkoperinteeseen. Monien raamatullisten aiheiden ja ornamenttien yhdistäminen koko kirkon runkokuoneen kattavaksi kokonaisuudeksi säilytti suosionsa pitkälle 1600-luvulle. Näyttävimpiin monumentaalimaalauksin varustettuihin ns. kuvakirkkoihin kuuluvat Pohjanmaan ja länsirannikon puukirkot, kuten Saloinen, Hailuoto ja Pyhämaa. Näistä vain Pyhämaa on säilynyt nykypäiviin. Lisäksi ilmiöön voidaan liittää Vöyrin kirkosta säilyneet 1500-luvun maalausfragmentit. Näille kaikille on tyypillistä kookkaiden raamatullisten aiheiden ja erilaisten ornamenttien soveltaminen seinäpintoihin sekä puisen laipion koristeellisen sommitelman jäsentäminen erilaisin kasetoinnein ja ornamenttiikkaa käyttäen. Näissä ei ole pylväsaiheita, vaan kuvakenttien rajaukseen on käytetty 1500-luvun puolivälin muodikkaista koristeaiheista lyöteornamenteja ja medaljonkeja.³⁹

Tätä taustaa vasten tarkasteltuna on aiheellista kyseenalaistaa Isonkyrön kirkon maalausten erityinen ainutlaatuisuus. Ne ovat keskiaikaisen perinteen jatkumoa ja ainutlaatuinen säilynyt todiste Ruotsin kirkon alueella kukoistaneesta varhaisen uuden ajan alun kirkkotaiteen vaiheesta, jonka siirtymä kohti systemaattisesti johdettua luterilaisen kirkkointeriöörin muotoutumista edellyttää joiltakin osiltaan uudelleen arviointia.

Maalausten teemat

Runkokuoneen neljälle seinälle kolmeen päällekkäiseen vyöhykkeeseen jaetun maalauskokonaisuuden esikuvat ovat peräisin kuvaraamatuista, hartauskirjallisuudesta, postilloista ja yksilehtigrafikasta. Itäseinän yläreunassa on vain alaosal-

38 Fulton 1996, 34–39; Alm 1996, 182–191.

39 Pettersson 1987, 331: kuva 271, 335: kuva 227, väriliitteen kuva IX.

taan säilynyt neljäs kuvavyöhyke, joka liittyy teemaltaan viimeiseen tuomioon ja kuolleiden ylösnousemukseen. Aiheet ovat tyypillisiä uskonnollisen kirjallisuuden kuvituksissa. Ne ovat niitä Raamatun kertomusten kulminaatiokohtia, joita oli suosittu kristillisessä taiteessa vuosisatojen ajan. Evankelinen postillakirjallisuus suosi niin ikään näitä vakiintuneita aiheita.

Ylimmän, Vanhan Testamentin aiheita sisältävän kuvasarjan aiheet ovat kahdesta ensimmäisestä Mooseksen kirjasta. Kuvasykli alkaa luomisesta, jota seuraa paratiisista karkotus.

Typologinen menetelmä, jossa Vanhan testamentin aiheet nähtiin Uuden testamentin ennusmerkkeinä ja paralleeleina, on vaikuttanut monin tavoin kuvaohjelman kokonaissommitelmaan. Ylimmässä vyöhykkeessä kuvattu Kainin ja Abelin tarina – verjesmurha – on esimerkki typologisesta rinnastuksesta Kristuksen uhrikuolemaan. Patriarkat, kuten Nooa, johtavat elämänvaiheillaan kertomuksen Joosefin tarinaan, jota kuvataan kirkon seinillä kahdeksassa kuvakentässä. Vielä yksityiskohtaisemmin kuvataan kansansa vapauttajan ja lakien vastaanottajan johtajan Mooseksen elämää: kuvia on peräti 16. Ylin kuvasvyöhyke tiivistää käsitettä ”laki”.

Evankelista on lain vastaparina korostettu Jumalan ihmiskuntaa kohtaan osoittaman armon merkitys. Keskimmäisen kuvavyöhykkeen teema on evankeliumiteksteissä kuvattu Jeesuksen elämä ja sovituskoulema. Kuvasarja alkaa Marian ilmestyksestä. Neitsyt Marian tarinaan on otettu vain ne kohtaukset, jotka ovat suosinnussa luterilaisen opin kanssa. Kaikki katolinen legenda-aines on sivuutettu. Kuvat sisältävät Jeesuksen lapsuuden ja julkisen esiintymisen sekä passio-historian. Kärsimysyksi jatkuu Kristuksen hautaan laskemisella ja ylösnousemuksella. Katuvan, mutta petoksensa vuoksi hirttäytymään ajautuvan Juudaksen kohtalo esitetään kuvasarjassa. Kirkon länsipäädyssä kuvataan Ylösnousemuksen jälkeiset tapahtumat aina Kristuksen taivaaseenastumiseen saakka.

Pisimpään tulkinnallisena haasteena on pysynyt alin kuvavyöhyke, joka liittyy kirkkovuoden saarnateksteihin. Kolmelle seinälle nauhamaisena kuvakertomuksena toteutettu kokonaisuus sisältää aiheita keskeisistä Uuden testamentin kertomuksista kirkkovuoden pyhäpäivien tekstikatkelmien (ns. perikooppien) mukaisessa järjestyksessä. Itäseinällä alimmassa kuvavyöhykkeessä on kaksi rukoukseen liittyvää kuva-aihetta ja tekstikenttiä.

Alimman kuvavyöhykkeen tekstien ja kuvien tulkinta

Isonkyrön kirkon seinille maalattu kuvakokonaisuus perustuu pitkälle hiottuun ajatukseen tilan sisäisestä topografiasta. Niin kuvavyöhykkeillä kuin tekstikentilläkin on perusteltu paikkansa ja kohderyhmänsä. Alin kuvavyöhyke on maalattu noin 150 cm korkeudelle lattiatasosta. Maalausten alapuolella on mahdollisesti

ollut alun perin puinen panelointi. Alimmat maalaukset ovat helposti tarkasteltavissa ja lähellä katsojaa.

Alarivi täsmentää Isonkyrön kirkon maalauskokonaisuuden luterilaisen opin mukaista keerygmaattista funktiota. Kuvat muistuttavat kristillisestä elämästä ihmisyhteisössä ja yhteiskunnassa. Viisi latinankielistä ja yksi suomenkielinen teksti pyrkivät puhuttelemaan suoraan lukijaansa. Alimman kuvavyöhykkeen muodostama kokonaisuus sen sijaan sisältää vaikeammin avautuvia viestejä. Tämä heijastanee kuvaohjelman laatijoiden pyrkimyksiä tarjota kirkossa saarnaavalle papille valikoima havainnollistavia viittauksia kirkkovuoden evankeliumiteksteihin. Ilman perikooppijärjestelmän mukaisia viitemerkintöjä osaa kuvien kertovasta sisällöstä olisi vaikea ymmärtää. **Narratiivin sisällöissä painottuvat kehotukset kuuliaisuuteen, hurskauteen ja rukoukseen.** Poliittinen, esivaltaan ja myös Mooseksen lakiin kytkeytyvä juonne piirtyy esiin vahvana.

Eteläseinällä papinoven yläpuolella on latinankielinen teksti, jossa Vanhan testamentin sitaattien avulla painotetaan esivallan kunnioitusta ja varoitetaan hallitsijan vihasta: Älä herjaa Jumalaa äläkä kiroa kansaasi kuuluvaa päämiestä (2. Moos. 22:27); Kuninkaan viha on kuoleman airut, mutta viisas voi hänet lepyttää. (Snl 16:14); Osoittakaa kaikille arvonantoa, rakastakaa uskonveljiä, pelätkää Jumalaa, kunnioittakaa keisaria. (1. Piet 2:17); Kuin leijonan ärjyntä on kuninkaan suuttumus, henkensä vaarantaa, joka hänet vihoittaa (Snl 20:2). Lisäksi tekstikentässä on viittaus Roomalaiskirjeen ensimmäiseen lukuun (Room. 1).⁴⁰ Nämä papistolle kohdentuvat latinankieliset viestit kuvastavat 1500-luvun jälkipuoliskon yhteiskunnallista järjestystä alueella, jolla ei pääsääntöisesti ollut aateliston edustusta. Papisto oli Pohjanmaalla ensisijaisesti se sääty, joka välitti ylätasoiset hallinnolliset ohjeet paikallisyhteisölle ja otti ensimmäisenä julkisesti kantaa poliittisiin suhdanteisiin. Lojaalius hallitsijaa kohtaan oli Geetin kaltaiselle henkilölle ensisijaisen tärkeää aseman säilyttämiseksi.

Kuuliaisuus on kuoriseinän latinankielisten raamatuntekstien teema: [Meidän Jumalamme sana] pysyy iäti. Autuaita ovat ne, jotka [kuulevat Jumalan sanan] ja noudattavat sitä (Jes. 40).⁴¹ Itäseinän kuori-ikkunan vierellä Minun [temppelistäni tulee] huone, [jossa kaikki kansat saavat] rukoilla (Jes.56:7). Kuorissa sijainnut alttari muodosti paikallisyhteisön tilahierarkiassa arvokkaimman paikan. Ehtoolisyhteydellä tarkoitettiin rikkeettömien yhteisön jäsenten oikeutta osallistua yhteisesti alttarilta jaettuun ehtoollissakramenttiin. Rikoksiin syyllistyneiltä evättiin ehtoollisyhteys. Kuoriseinän tekstivalinnat painottavat yhteisyyttä, kristillistä elämää ja lähimmäisenrakkautta.

Eteläseinällä sijaitsi kirkon pääovi, johon liittyvää eteistilaa kutsutaan suomalaisessa perinteessä asehuoneeksi. Eteläisen oven yläpuolella on latinaksi teksti: Rakasta Herraa, Jumalaasi, koko sydämestäsi, koko sielustasi ja koko mielestäsi ja lähimmäistä niin kuin itseäsi. Tämä on Jumalan suurin käsky ja sakramentti

40 Latinankielestä suomentanu Pitkäranta 2004, 141.

41 Pitkäranta 2004, 139.

(Matt. 22).⁴² Eteläisestä kirkon pääovesta kulkivat pitäjän maataomistavat talonpojat perheineen. Rakkautta ja lähimmäisyyttä korostava lause kannustaa kristillistä huoneenhallitusta huolehtimaan perheestä ja siihen kuuluvista palkollisista laupeudella.

Isonkyrön kirkon seinämaalauksiin liittyy ainoastaan yksi suomenkielinen teksti⁴³. Huomiota herättää se, että se on nimenomaan länsioiven yläpuolella. Länsioivi oli tarkoitettu pitäjän vähäväkisille, joten kielivalinnalla on ilmeisesti pyritty helpottamaan viestin ymmärtämistä.⁴⁴ Tosin suurin osa tilattomasta väestä oli lukutaidotonta, joten he tarvitsivat lukijaa avukseen viestin ymmärtämiseksi. Pahoin vaurioitunut raamatullinen teksti liittyy palvelijoiden ja vaativan isännän suhteeseen. Teksti korostaa palvelusväen uskollisuutta isäntäänsä kohtaan ja taitavien toimien merkitystä palveluksessa viitaten Jeesuksen vertaukseen isännästä, joka jätti rahavarojaan palvelijoiden hoidettavaksi (Matt. 25:14–39).

Esikuvagrafiikka

Maalauskokonaisuuden ja tekstikenttien sommittelu kirkon seinille on ollut suuri työ. Kokonaisuus muodostaa retorisesti ja homileettisesti perustellun struktuurin. Kuva-aiheet on valittu useista runsaasti kuvitetuista kirjoista. Kahden ylemmän vyöhykkeen mallit on todennettu varhaisemmassa tutkimuksessa. Emil Nervander osoitti, että ylimmän vyöhykkeen kuvat ovat peräisin Lyypekissä 1494 painetusta kuvaraamatusta, jota voidaan pitää merkittävimpana saksalaisena kuvaraamattulaitoksena ennen Lutherin kuvitettuja raamattuja.⁴⁵ Keskimmäisen kuvavyöhykkeen kuvien malleina on käytetty aiemman tutkimuksen havaintojen perusteella jotain Hans Brosameriksi (c. 1500–c. 1554) attribuoidun taiteilijan ja graafikon puupiirroksilla kuvitettua Lutherin Rukouskirjaa. Rukouskirjalaitosten pienet eroavaisuudet ovat kuitenkin osoittautuneet pulmallisiksi⁴⁶. Sarja oli julkaistu aiheiltaan Isonkyrön maalauksia vastaavassa muodossa tanskalaisessa vuonna 1556

42 Pitkäranta 2004, 142.

43 Pahoin vaurioitunut ja vain osin konstruoitavissa oleva teksti Pylkkäselle tekstiä tulkinneen rovasti Niilo Vainon mukaan: ”SINE.IHMINEN.CUCA.RAHA.COCOT.IA.CALVA.IVMAL.SINUN.POIS.AIA.SE MIES. USCOLINEN RUNSAST.SIVNATAN”. Pylkkänen 1954, 66; lisäksi näkyvissä ovat osia sanoista: ”ARMOT.IAXA”.

44 Ovien rooleista Hiekkänen 1995, 48; Hiekkänen 1996, 77–78; Hiekkänen 2000, 76–77; Hiekkänen 2007, 20–21.

45 Nervander 1901, 15–22; Pylkkänen 1954, 52–53.

46 Pylkkänen 1954, 53–55; monogrammistit HB ja Brosamer-attribuoinnista mm. Nagler (1858) 1991, 807; Kühnel-Kunze 1955; 1800-luvun taidehistorioitsijoiden konstruoimaa taiteilijanimeä Hans Brosamer olisi syytä tarkastella laajemman materiaalin perusteella uusin perustein.

ilmestyneessä rukouskirjassa *Historien om Christi Jesu vor frelseris pine oc død, aff den Hellige Scriftt, med Herlige skøne Figurer oc merkelige Bøner*, joka oli painettu Magdeburgissa. Mallin osoittanut Mereth Lindgren kummasteli laajan ruotsalaisen kirkkomaalausaineistonsa pohjalta sitä, miksi Pohjanmaalla olisi ollut käytössä tanskankielinen laitos. Yleensä esikuvana käytettiin helposti käsillä olevaa ruotsinkielistä painosta, jos sellainen oli saatavilla. Isonkyrön tapauksessa häntä oudoksutti tanskalaisen laitoksen hämmästyttävän täydellinen vastaavuus.⁴⁷

Syy tanskalaisen laitoksen mahdolliseen käyttöön selittyy uuden kappalaisen Kasper Martini Alstadiusen (1560–1609) pitäjään tuomalla kirjakokoelmalla. Hänen kauttaan aukeaa selitys tanskan kieleen. Merkittävä seikka on nimittäin se, että Alstadius oli syntynyt vuonna 1560 tuolloin Tanskalle kuuluneessa Skoonessa.⁴⁸ Hänen syntymäpaikkansa vanha Alstadin pitäjä kuuluu nykyisin Trelleborgin kuntaan. Todennäköisesti alkuperäisenä äidinkielenään tanskaa puhunut tai ainakin tanskankielisessä ympäristössä varttunut kappalainen oli tullessaan Pohjanmaalle vasta 23-vuotias, joten voitaneen olettaa, että hän oli hankkinut papintoihensa tueksi tuoreinta markkinoilla ollutta kirjallisuutta, kuten postilloita, joita oli helposti oppineiden saatavilla sivistyskeskuksissa. Tanskalainen rukouskirja saattoi olla henkilökohtainen lahja aiemmilta vuosilta.

Alimman kuvavyöhykkeen yhteys postillakuvitukseen on tunnistettu aiemmassa tutkimuksessa. Riitta Pylkkänen liitti kuva-aiheet lähinnä Lutherin kirkkopostilloihin, joskaan hän ei kyennyt osoittamaan suoria esikuvayhteyksiä. Pylkkänen toi esiin tanskalaisen Niels Hemmingsenin (1513–1600) postillatuotannosta esimerkin vuodelta 1561, mutta hän ei voinut tarkemmassa tarkastelussa osoittaa sitäkään varsinaiseksi malliksi.⁴⁹ Suurin osa tunnistamistani esikuvista kuvittaa – jo Pylkkäsen enteilemällä tavalla – kuuluisan tanskalaisen teologin Niels Hemmingsenin latinankielistä postillaa vuodelta 1580⁵⁰. Isonkyrön maalauksilla on yhtäläisiä piirteitä Hemmingsenin kahden kuvitukseltaan toisistaan poikkeavan vuonna 1576 painetun tanskankielisen postillalaitoksen kanssa⁵¹. Näiden lisäksi käytössä

47 Lindgren 1983, 61–64, 224.

48 Alstadiusen syntymävuosi 1560 on selvitetty sukututkimuksessa <https://www.geni.com/people/Caspar-Martini-Alstadius/5299899707740049155>; De fatis Ostrobothniae notandis, 94[=49]. VSA, KA; Mielty 2004, 348; Väänänen 2011a: Alstadius, Casparus Martini (k. luultavasti 1608), <http://www.kansallisbiografia.fi/paimenmuisto/?eid=83>.

49 Pylkkänen 1954, 55–57.

50 Hemmingsen (1580) *Postilla seu Enarratio Evangeliorum, quae in Dominicis diebus, et in festis sanctorum, usitate in Ecclesiis Dei proponuntur, ingratiam piorum Ministrorum Evangelij conscripta*.

51 Hemmingsen (1576a & 1576b) *Postilla Eller Forklaring offuer Euangelia, som almindelige om Søndage oc andre Hellige dage predickis i den christne Kircke vdi Danmarck og Norge ...* on ilmestynyt kahtena laitoksena. Kyseessä tanskalaisen Rasmus Hanssønin R[eravius] käännös latinan- tai saksankielisestä alkuperäispainoksesta. Kaksiosaisena

on saattanut olla muuta papiston käyttämää saarnakirjallisuutta, rukouskirjoja tai opaskirjoja. Muutamien kuvien esikuvat ovat todennäköisesti aikanaan tuoretta yksilehtigrafikkaa.

Postillat ja niiden kuvitus

Seurakuntapapistolle saarnaaminen oli keskeinen osa viranhoitoa. Sunnuntain päiväjumalanpalveluksen lisäksi viikoittain oli monenlaisia jumalanpalveluksia, joihin kuului saarna. On arvioitu, että saksalaisella alueella yksittäinen seurakuntapappi saattoi pitää jopa 200 pitkää saarnaan vuoden aikana. Tyypillinen saarnan kesto oli kaksi tuntia. On ymmärrettävää, että tähän tarvittiin kirjallisia apuvälineitä. Saarnataidon kehitykseen vaikutti aikanaan paljon käytetty tanskalaisteologi Niels Hemmingsenin laatima opaskirja vuodelta 1565.⁵²

Saarnakirjan julkaisemisprosessissa alun perin suullisina esitetyt saarnakäsikirjoitukset muokattiin kirjalliseen muotoon. Postilloihin saarnat jäsennettiin perikooppijärjestyksen mukaisesti. Suuret koko kirkkovuoden kattavat koosteet nousivat kirjapainojen yleistymisen jälkeen suosikeiksi etenkin luterilaisuuden piirissä. Havainnollistavalla kuvituksella lisättiin kirjojen houkuttelevuutta. Painetuista saarnakokoelmista tuli myyntimenestyksiä kustantajilleen, ja niitä painettiinkin paljon. Postilloilla oli suurta kysyntää kirjamarkkinoilla. Frankfurtin kirjamesseilla oli myynnissä miltei joka vuosi jokin uusi evankelinen postillanimike.⁵³ Julkaisumäärien kasvaessa myös postilloiden sisältö kehittyi. Niiden rakenteeseen ryhdyttiin kiinnittämään **entistä enemmän huomiota**. **Tämän työn tuloksena viimeistään 1580-luvun alusta alkaen saarnakirjallisuuden julkaiseminen oli saavut-
tanut vakiintuneen muodon.**⁵⁴

Isonkyrön maalausten kuvavyöhykkeistä alin liittyy pyhäpäivien evankeliumiteksteihin. Malleina käytettyjen 1500-luvun evankelisten postilloiden kuvitusten selvittäminen on ollut pulmallinen tehtävä aiemmille tutkijoille. Ongelmat kumpuavat osaltaan kirjallisuuslajista, saarnakokoelmista. Niitä on yleisyytensä vuoksi pidetty käyttökirjallisuutena, johon kirjahistoriallisessa tutkimuksessa on kiinni-

ilmestyneen laitoksen (= Hemmingsen 1576b) kuvituksesta vain yksi kuva on toiminut maalauksen mallina. Kaikki tunnistetut esikuvalähteet esitetään yksityiskohtaisesti taulukossa; Fink-Jensen 2011, 17–24.

52 Hemmingsen 1565; Beutel 1997, 300, 302; saarnataidon ja -metodien kehityksestä Kréslinš 1992; Haeming & Kolb 2008, 142.

53 Eisenstein 1979, 142; Kouri 1984, 10–11; Frankfurtista painokeskuksena ja kirjames-
sujärjestäjänä Fevre & Martin 1998, 228–229; Holz 2011.

54 Saarnataidon ja -metodien kehityksestä Kréslinš 1992; Haeming & Kolb 2008, 142; Halvorson 2010, 133.

tetty vähäistä huomiota vaikutusvaltaisia laitoksia lukuun ottamatta.⁵⁵ Laajan materiaalin hallinta oli ennen vanhan kirjallisuuden digitalisointihankkeita vaikeaa. Suurten postillanimikemäärien ja käyttökirjallisuusluonteen niiden kuvituksen täydellinen kartoitus on laajoista kansallisista digitointiprojekteista huolimatta paikoin vaillaista jopa suurilla eurooppalaisilla kielialueilla.

Saarnakokoelmien kuvituksena hyödynnettiin pääosin jo toisaalla julkaistua kuvamateriaalia. Painosäännökset eivät juurikaan suojanneet grafiikkaa, vaan laatasta voitiin ottaa uusia vedoksia tai tehdä eri tavoin muokattuja laattakopioita varsin vapaasti. Laattoja myytiin esimerkiksi graafikoiden kuolinpesien huutokau-poissa. Sopimattomana pidettiin lähinnä kokonaisen painetun teoksen kopiointia ilman lupaa.⁵⁶ Kirjankuvitukseen muokattu kuva oli aikansa käyttögrafiikkaa, jossa yhdisteltiin eri lähteistä omaksuttuja aineksia. Tyypillistä oli alkuperäisen aiheen yksinkertaistaminen. Sommitelman monimutkaiset ainekset tyypistettiin kertovaa sisältöä tiivistäen, jotta laatta kesti suuriakin painosmääriä.

Isonkyrön maalausten esikuvina käytettyjen postilloiden kuvalaatat ovat juuri tällaisia käyttökopioita. Osa Isonkyrön kirkon maalausten yksittäisistä kuva-aiheista oli esiintynyt yksittäisvedoksina tai erilaisten loistopainosten kirjankuvitukseen 1560-luvulla tai jopa aiemmin. Ylipäätään ajan painoteollisuus käytti yleisesti eriaikaisia laattoja, joten osa postillassa julkaistuista alkuperäislaatoista saattoi olla vuosikymmeniä vanhoja.

Alimman kuvavyöhykkeen esikuvat

Vertailevan esikuvatutkimuksen perusteella olen tullut siihen tulokseen, että Isonkyrön maalareilla on ollut käytössään useita 1570–1580-luvuilla ilmestyneitä postilloita. Yhteydet tanskalaiseen kulttuurialueeseen ovat vahvoja, mikä vahvistaa oletusta nuoren kappalaisen kirjahankinnoista konkreettisina esikuvalähteinä. Taulukossa (s. 136–137) esitetään seinämaalausten merkintätapojen mukaisesti eri sarakkeissaan kirkkovuoden sunnuntai, johon perikooppiteksti liittyy, kuva-aihe tai tekstikenttä ja esikuvat. Ensimmäisenä sarakkeessa mainittu kirja on ensisijaisesti esikuvaksi oletettu teos, jonka digitoituun sivuun viitataan ko. numerolla. Toissijainen saman kuvan sisältävä kirjaviite on esitetty muutamien kuvien kohdalla.

Esikuvamateriaalin kirjahistoriallinen vertailu osoitti, että useat saksalaiset kir-

55 Postillatutkimuksen tilanteesta 1980-luvulla Kouri 1984, 11–16; 2000-luvulla edelleen akuutista tutkimustarpeesta Haemig & Kolb 2008, 118; nykytutkimuksen käytössä on laaja digitoitu materiaali Das Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts (VD16), www.vd16.de.

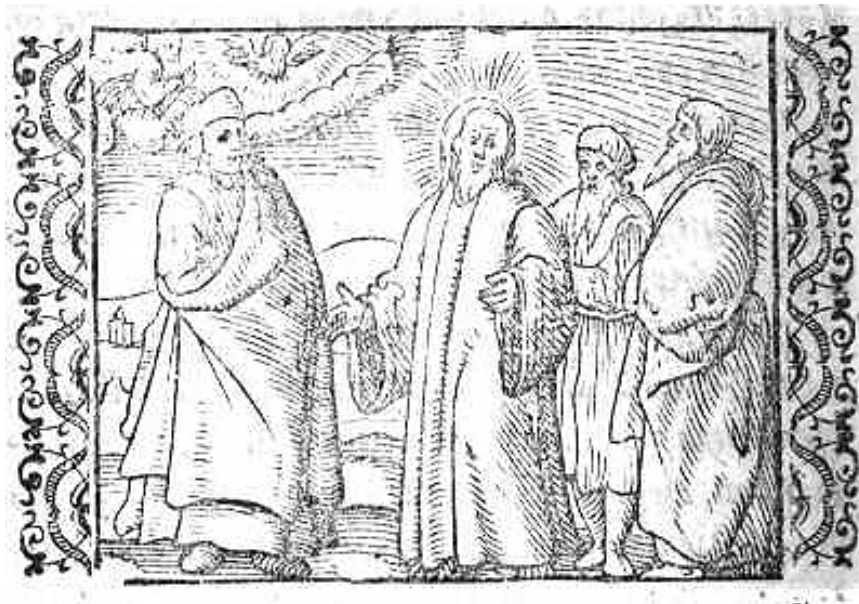
56 Kunze 1993, 109–111, 117.

Kirkkovouden sunnuntai	Kuvakentän aihe / tekstikenttä	Tekstiiviite	Graafinen esikuva
Pohjoisseinä			
Uuden vuoden päivä	Ympärileikkaus	Luuk. 2:21	Hemmingsen 1580, 120; Gigas 1582, 155
I sunnuntai loppiaisesta	Jeesus 12-vuotiaana pyhäkössä	Luuk. 2:42-52	Hemmingsen 1580, 139
II sunnuntai loppiaisesta	Kaanaan häät	Joh. 2:1-11	
III sunnuntai loppiaisesta	Jeesus parantaa sadanpäämiehen palvelijan	Matt. 8: 5-13	Hemmingsen 1576a, 165
IV sunnuntai loppiaisesta	Jeesus myrskävällä merellä	Matt. 14:30-33	Hemmingsen 1576a, 177; Pauli 1574, 368
V sunnuntai loppiaisesta	Vertaus vehnästä ja rikkaviljasta	Matt. 13:24-30	Hemmingsen 1580, 184; Gigas 1582, 275
Septuagesima	Työmiehet viinitarhassa	Matt. 20:1-16	Hemmingsen 1580, 194; Gigas 1582, 287
Seksagesima	tuhoutunut kuva-aihe		
II paaston ajan sunnuntai	Jeesus ja kanaanilainen nainen	Matt. 15:21-28	
III paaston ajan sunnuntai	Teksti <i>ANNO.D.1560.DIE.BTORV.3.ANGE.</i>		
puolipaastosunnuntai	Jeesus ajaa ulos riivaajan	Luuk. 11: 14	Hemmingsen 1580, 250; Gigas 1582, 375
V paastonajan sunnuntai	Jeesus ruokkii 5000 miestä	Joh. 6:1-15	
VI paastonajan sunnuntai	Juutalaiset aikovat kivittää Jeesuksen	Joh. 8:593	Hemmingsen 1580, 273; Gigas 1582, 402
III sunnuntai pääsiäisestä	Hyvä paimen	Joh. 10:11	Hemmingsen 1580, 520
IV sunnuntai pääsiäisestä	Vähän aikaa, ja ette minua näe...	Joh. 16:19	Hemmingsen 1576a, 409
V sunnuntai pääsiäisestä	Minä menen hänen luokseen	Joh. 16:5	Hemmingsen 1580, 419
VI sunnuntai pääsiäisestä			
Kuoriseinä	Miten rukoillaan		Hemmingsen 1580, 408
Rukoussunnuntai	<i>Latinankielinen teksti Jes. 40:8, Luuk. 11:28</i>		
VI sunnuntai pääsiäisestä	<i>Latinankielinen teksti Jes. 56:7</i>		
	Totuuden hengestä	Joh. 15	Hemmingsen 1576 b, 467

Eteläseinä				
Helluntaipäivä	Pyhästä Hengestä		Joh. 14:7	Hemmingsen 1576a, 56
II sunnuntai helluntaista	Sillä niin on Jumala...			
	<i>Latinankielinen teksti: 2. Moos. 22:28</i>			
I su Kolminaisuuden päivästä	Lasarus ja rikas mies		Luu. 16:19-21	
II sunnuntai Kolm. päivästä	Suuret pidot		Luu. 14:16	Hemmingsen 1580, 506
III sunnuntai Kolm. päivästä	Kadonnut lammas		Luu. 10:4	Hemmingsen 1580, 520
IV sunnuntai Kolm. päivästä	Älkää tuomitko		Luu. 6:41-42	Hemmingsen 1580, 531
	<i>Latinankielinen teksti Matt. 22</i>			
V sunnuntai Kolm. päivästä	Kalansaalis		Luu. 5:6	Hemmingsen 1580, 544
VI sunnuntai Kolm. päivästä	Jeesuksen opettaa vertauksin		Matt. 5:20-26	Hemmingsen 1580, 555
VII sunnuntai Kolm. päivästä	Jeesus ravitsee 4000 miestä		Mark. 8:8	Hemmingsen 1580, 571; Gigas 1582, 390
VIII sunnuntai Kolm. päivästä	Vääristä profeetoista		Matt. 7:15-23	Hemmingsen 1580, 582
Länsiseinä				
IX sunnuntai Kolm. päivästä	Epäreellinen taloudenhoitaja		Luu. 16:1-9	Hemmingsen 1580, 593
XI sunnuntai Kolm. päivästä	Fariseus ja lainopettaja		Luu. 11:37-53	Hemmingsen 1580, 616
	<i>Teksti SINE.IHMINEN.CUCA.RAHA.COCOT.IA. CALVA.IVMAL.SINUN.POIS.AIA.SE MIES. USCOLINEN RUNSAST.SIVNATAN.</i>			
XII sunnuntai Kolm. päivästä	Jeesus parantaa kuuron		Matt. 12:22	Hemmingsen 1580, 632
XIII sunnuntai Kolm. päivästä	Laupias samarialainen		Luu.10:25-37	Hemmingsen 1580, 643

Kuva 4 a. Kuoriseinän alimman kuvavyöhykkeen aiheelle miten rukoillaan on monia vanhempia sommitelmaltaan miltei samanlaisia sisarlaattoja. Agathon Reinholmin piirros Isonkyrön seinämaalauksesta. Kuvalähde Finska Fornminnesföreningens tidskrift XXI/5, planssi III, kuva 23.

Kuva 4 b. Miten rukoillaan -aihe Hemmingsenin latinankielisestä postillasta vuodelta 1580, [480]. Kuva Österreichische Nationalbibliothek, <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ182221807>.

Janpainajat ovat käyttäneet 1570-luvun alusta alkaen samaa kuvitusta kuin Niels Hemmingsenin vuonna 1580 painetussa latinankielisessä postillassa. Kuvalaatat eivät esiinny kirjallisuudessa ennen 1570-lukua. Nämä raamatullisaiheiset varsin yksinkertaiset kuvalaatat vaikuttavat esiintyvän ensimmäistä kertaa Christoph Vischerin/Fischerin (1518–1598) lastenpostillassa vuonna 1571.⁵⁷

Samojen laattojen käyttöä eri kustantamoissa selittänee se, että laatat olivat tuohon aikaan yleisesti taiteilija-kaivertajan omaisuutta. Hän saattoi tehdä useiden kustantajien kanssa painosopimuksia omistamiensa laattojen käytöstä. Kirjapainoalan käytäntö oli hyvin kirjava, koska laattojen omistus- tai käyttöoikeutta ei säädelty erityisin määräyksin. Niin ikään kopiointi oli rajoittamatonta.⁵⁸

Isonkyrön seinämaalauksen esikuvina toimineet postillakuvitukset johtavat 1500-luvun luterilaisiin kirjapainokeskuksiin. Kyseiset kustannus- ja painotalot osoittautuvat aikakauttaan eri tavoin profiloiviksi kirjahistoriallisiksi kiinnostaviksi.

57 Samaa kuvitusta on myöhemmin käytetty Paul Eberin (1511–1569) postillassa 1576, Hieronymus Mencilin (1517–1590) sunnuntaievankeiumien kirjassa 1578 ja Johannes Gigasin (= Johannes Heune 1514–1581) postillassa 1582; Hemmingsenin tanskankielisen postillan kuvituksen Jeesus merellä -aihe (1576a, 177) esiintyy mm. Simon Paulin (1534–1591) selitys- ja saarnakirjassa (1574, 368).

58 Orenstein 1996, 105–106.

Kuva 5. Pohjoisseinän alimman kuvavyöhykkeen aihe kadonnut lammas esiintyy sekä Christoph Vischerin *Kinder Postill* -teoksessa (1571, 321) että Hemmingsenin latinankielisessä postillassa vuodelta 1580, [520]. Kuva Österreichische Nationalbibliothek, <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ182221807>.

Kuva 6 a. Pohjoisseinän alimman kuvavyöhykkeen aihe Jeesus myrskyväällä merellä. Kuva Heikki Hanka, Jyväskylän yliopisto.

Kuva 6 b. Isonkyrön maalauksen esikuva on Hemmingsenin tanskankielisestä kaksiosaisena ilmestyneestä postillasta. Hemmingsen 1576b, [177]. Sama kuva-laatta esiintyy myös Simon Paulin selitys- ja saarnakirjassa vuodelta 1574, [368]. Kuva Bayerische Staatsbibliothek, urn:nbn:de:bvb:12-bsb00093214-9

Niels Hemmingsenin vuonna 1576 julkaistujen postillalaitosten painajista saksalaissyntyinen Hans Stöckelmann vanhempi oli toiminut kirjanpainajana Rostockissa 1571–1574. Hän asettui Kööpenhaminaan vuonna 1574, missä hän kuoli seuraavana vuonna ilmeisesti kesken Hemmingsenin saarnateoksen toimitustyön. Myös toinen kustantajakumppani oli taustaltaan saksalainen. Andreas Gütterwitz (k. 1610) oli samoin aloittanut painotoimintansa Rostockissa, mistä hän tuli Kööpenhaminaan itseään iäkkäämmän Stöckelmannin yrittäjäkumppaniksi. Gütterwitz siirtyi vuonna 1583 Tukholmaan etsimään laajempia kirjamarkkinoita. Hänen toimintansa jatkui 1600-luvulle asti.⁵⁹

Kööpenhaminassa painettujen Hemmingsenin tanskankielisten postilloiden kuvalaatat viittaavat ensisijaisesti luterilaisuuden keskukseseen Wittenbergiin. Kuvituksessa on useita identifioimattomien monogrammistien CE ja 4+ -merkinnöillä signeerattuja puupiiroksia, joita levitti mm. wittenbergiläinen Georg Rhau (k. 1548), jolle samoin kuin hänen perillisilleen Luther-grafikan ja -kirjallisuuden kustantaminen oli tuottoisa leipäpuu useita vuosikymmeniä⁶⁰.

Isoonkyröön oletettavasti päätyneistä postilloista tärkeimmäksi osoittautuu Frankfurt am Mainissa painettu Niels Hemmingsenin latinankielinen oktaavokokoinen postilla vuodelta 1580. Postillan painaja Christopher Rab (lat. Corvinus, 1552–1620) seurasi isänsä Georg Rab vanhemman (k. 1580) jalanjäljissä painotalalle. Perheen painotalon vaiheet kuvastavat sitä, miten kirjapainoala oli osaltaan vaikuttamassa vetovoimaisen älyllisen keskuksen kehitykseen. Poika-Rab oli ajan mittapuun mukaan laajasti oppinut ja tehtäviinsä monipuolisesti koulutettu jatkaessaan perheyhteyden johdossa. Hän oli harjoittanut klassisten kielten opintoja ennen asettumistaan vuonna 1575 Frankfurtiin. Vastuu painotalosta siirtyi isältä pojalle vuonna 1580. Painotalon toiminta vilkastui vuodesta 1582 eteenpäin.⁶¹ Kuvituksen kannalta on oleellista, että Rabin perhe kuului vaikutusvaltaisen frankfurtilaiskustantaja Sigmund Feyerabendin (1528–1590) verkostoon. Feyerabendin roolista taide- ja käyttögrafikoiden piirissä muodostui keskeinen. Häntä pidetään yhtenä tärkeimmistä 1500-luvun kustantajista. Georg Rab vanhemmasta tuli Feyerabendin yhtiökumppani 1563. ”Komppanian” työnjaossa Rab huolehti pai-

59 Christianson 2000, 365; Ridderstad 2005, 1244–1252.

60 Eitner 1889; Clair 1976, 129–130; Reske 2007, 997–998 monogrammistien kuvalaattoja esiintyy 1560-luvulta alkaen wittenbergiläisissä kirjankuvituksissa; tanskalaisista yhte-yksistä Wittenbergiin Schwarz Lausten 2011.

61 Kirjahistoriallisessa tutkimuksessa on mainittu Christopher Rabin ensimmäisten painotuotteiden ilmestyneen vuonna 1581, mutta tieto on virheellinen ja kuvaa hyvin vanhemman tutkimuksen välinpitämätöntä suhtautumista postilloiden kaltaiseen käytökirjallisuuteen. Rab nuorempi kustansi ja painoi Hemmingsenin postillan siis jo edellisenä vuonna. Reske 2007, 231–232, 240–240; Christopher Rab myös Corvin(us), Ra(a)be, Hóllo(s) oli opiskellut Heidelbergissa 1570, Wittenbergissä 1572 ja Wienissä 1574; Gerber 1957, 370.

Kuva 7. Pohjoisseinän alimman kuvavyöhykkeen aihe Jeesus parantaa sadanpäämiehen palvelijan perustuu Hemmingsenin tanskankielisen postillan kuvitukseen. Kuvalaatan merkinnät 4+ ja G viittaavat wittenbergiläiskaivertajiin. Kuva Hemmingsen 1576a, [165]. Det Kongelige Bibliotek / Københavns Universitetsbibliotek.

namisesta, Sigmund Feyerabend ja Hans Erben kustantamisesta.⁶²

Kirjankuvitus uudistui taiteellisesti 1550-luvulta alkaen alankomaalaisten protestanttitaiteilijoiden ja taidealan käsityöläisten siirtyessä kehittyviin pohjoisiin painoteollisuuskeskuksiin.⁶³ Kuvituksissa alkoi näkyä alankomaalaisen manierismin piirteitä: viivasta tuli saksalaisperinnettä elävämpi, figuureissa näkyy mittasuhteiden venyttämistä ja liikkeen dynamiikkaa. Samalla kuvan yksityiskohtia vähennettiin. Aihe voitiin tiivistää tehokkaasti pieneenkin kuva-alaan.

Feyerabendin innovatiiviseen piiriin on kytkettävissä kaksi saksalaispostillaa, joiden kuvalaatat ovat samoja kuin Christopher Rabin painamassa Hemmingsenlaitoksessa. Flanderilaisnyntyinen kirjanpainaja Nikolaus Basse (k. 1599) toimi Frankfurtissa 1560-luvulta alkaen. Hän toteutti yhdessä Feyerabendin kustantamon kanssa monia painohankkeita ja hankki omistukseensa osan Feyerabendin kustantamosta vuonna 1575. On mahdollista, että painolaatat omisti joku ano-

62 Benzig 1961, 119; Reske 2007, 231; Feyerabendin vaiheista Schmidt 1903, 240-246; Reske 2007, 228-229.

63 Orenstein 1996, 15, 17.

Kuva 8 a. Pohjoisseinän alimman kuvavyöhykkeen aihe Jeesusta kivitetään. Kuva Heikki Hanka, Jyväskylän yliopisto.

Kuva 8 b. Jeesuksen kivittäminen -aiheen esikuva on wittenbergiläisgraafikoiden tekemä kuvalaatta Hemmingsenin tanskankielisen postillan kuvituksesta. Hemmingsen 1576a [289]. Kuva Det Kongelige Bibliotek / Københavns Universitetsbibliotek.

nyymi Feyerabendin piiriin kuulunut kaivertaja-taiteilija. Basse painoi näillä kuvalaatoilla sekä Paul Eberin postillan vuonna 1576 ja Johannes Gigasin (=Heune) postillan vuonna 1582.⁶⁴

Pohjalainen maalaushanke 1580-luvun kulttuuriverkostossa

Esikuvien etsintä on näin ollen osoittanut, että Isonkyrön maalausten tähän mennessä tunnettu esikuvagrafikka on 1400-luvun lopusta, 1550-luvulta ja osoittamieni yhteyksien osalta 1570-luvulta ja 1580-luvun alusta. Kirjallisuuden hankintakanavia, kytköksiä tanskalaiseen aineistoon ja Itämeren ympäristön kirjamarkkinoilla levinneisiin tuoreisiin julkaisunimikkeisiin selittänee pitäjään vuonna 1583 saapunut nuori skoonelaistaustainen kappalainen Kaspar Martini

⁶⁴ Basse (myös Bassaeus, Bassée) Schmidt 1903, 240-246; Dietz 1921, 32; Reske 2007, 232; Eber 1576; Gigas 1582.

Alstadius. Ajan ilmiö oli niin ikään kirjallisuuden yleisen saatavuuden parantuminen 1570-luvulta alkaen, mikä puoltaa oletusta siitä, että alimman vyöhykkeen malleina on käytetty yksittäisen kirjan sijasta useita eri postillalaitoksia.

Samaan aikaan Turun hiippakunta sai uuden piispan. Suomalaissyntyinen Erik Sorolainen oli vihitty Turun piispaksi ja Viipurin hiippakunnan administraattoriksi syyskuussa 1583 Uppsalan tuomiokirkossa. Tätä ennen Sorolainen oli toiminut Ruotsissa Juhana III:n vaaliman Gävlen koulun rehtorina vuodesta 1578 alkaen. Virkanimitys oli osoitus Sorolaisen uskollisuudesta Juhanan liturgisille uudistuksille, ja sen takeeksi niin vasta virkaansa vihitty piispa Ericus samoin muut vihkimykseen osallistuneet piispat vahvistivat sitoutumisensa *Nova ordinantiaan* ja liturgiaan kirjallisesti. Sorolaisen erityisenä kiinnostusalueena oli saarnataidon kehittäminen. Postilloiden levittäminen ja saarnojen kerääminen ylipäätään olivat piispalle läheisiä asioita. Hänen kaksiosainen postillansa ilmestyi vuosikymmennten kuluttua.⁶⁵

Kiinnostavaa pohjalaisen kirkkomaalauksen kannalta Sorolaisen taustassa on se, että hänen aiempi virkatoimensa oli Gävlessä, joka oli kuninkaan liturgis-teologisten aatteiden keskus. Kaupunkiin liittyy maalarinimi Erik Nilsson. Erik-maalari toteutti työryhmineen 62 kuva-aiheesta koostuvan miltei keskiaikaista kokonaisuutta vastaavan maalaussarjan upplantilaiseen Morkarlan kirkkoon 1580-luvun alkuvuosina. Maalaukset valmistuivat vuonna 1584, joten Sorolainen on ollut Gävlessä näitä maalauksia valmisteltaessa. Maalarin latinankielinen signeeraus *Ericus Nicolai Gevaliensis* on ollut 1600-luvun lähteen mukaan nähtävillä kuoriholvin tekstikentässä. Erik-maalari tunnetaan Gävlen linnan tileistä vuodelta 1587.⁶⁶

Erikiä ei kuitenkaan voidaan tyylillisin perustein pitää Isonkyrön maalaus-ten tekijänä. Niin ikään kuva-aiheistot Morkarlassa ja Isossakyrössä poikkeavat toisistaan, joskin yhteinen piirre on Brosamerin passio-sarjan esiintyminen molemmissa kirkkoissa.⁶⁷ Oleellista kuitenkin on se, että gävleläispiiriin kuulunut maalari on toteuttanut monumentaalisen muraalimaalaushankkeen ajankohtana, joka tekee jonkintasoisen vaikutuksenannon mahdolliseksi. Pisimmälle vietynä oletusta voi jatkaa suoran vaikutusyhteyden pohdintaan. Vaikka vastausta ei olekaan saatavilla, voidaan kuitenkin esittää kysymys, työskentelivätkö ehkä muutamat Erik-maalarin työryhmään kuuluvat maalarit kesinä 1585 ja 1586 Isossakyrössä?

Isonkyrön maalaukset on totuttu näkemään erillisenä ja ainutlaatuisena hankkeena, eräänlaisena saarekkeena, mutta entäpä, jos pohjalainen ja emämaan puoleinen kirkkojen kunnostus- ja maalaustoiminta kytketään laajempaan, suurimmalta osaltaan kadonneeseen kulttuuri-ilmioon. Materiaaliset todisteet ovat vähäisiä,

65 Kouri 1984, 30–36; Kouri 2012 <http://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/450>.

66 Lindgren 1983, 72–81; Ångström Grandien 2015, 100–105.

67 Lindgren 1983, 224.

koska puukirkkojen osalta aineistoa on niin niukasti, että maalausten yleisyyttä ylipäätään tai monumentaalimaalausten esiintymistä on mahdotonta todentaa kattavasti. Vöyrin puukirkosta on säilynyt fragmentteja. Figuurien esittäminen on hyvin samankaltaista kuin Isonkyrön maalauksissa. Muutamat Nauvon ja Sääksmäen maalaukset on ajoitettu 1500-luvulle. Näin ollen suomalaisia 1500-luvun maalauksia on jatkossa syytä suhteuttaa uuden ajoituskonseptin avulla lähinnä emämaan Ruotsin puolella toteutettuihin kivikirkkojen seinämaalausprojekteihin. Mereth Lindgren (1983) on tutkimuksessaan tarkastellut 75 maalaukokokonaisuutta, jotka ajoittuvat 1530-luvulta 1630-luvulle.

Tanskalaiskontaktien mahdollisuus vaikuttaa niin ikään kiinnostavalta, ja sille on taustaa jo Emil Nervanderin pohdintoissa. Hän tunnisti Isonkyrön maalauksista yhteyksiä tanskalaiseen kirkkomaalausilmiöön. Hänen mainitsemistaan kohteista, kuten Sulstedin kirkosta puuttuvat kuitenkin sen kaltaiset tyyllisesti samankaltaiset piirteet tai henkilötykökset, jotka selittäisivät suoraa vuorovaiikutusta. Tässäkin tapauksessa yhteinen piirre on molemmissa esikuvana käytetty Lyypekin Raamattu.⁶⁸ Toistaiseksi tiedossani ei ole visuaalisia tai kirjallisia dokumentteja, jotka tukisivat oletusta tanskalaisista tekijöistä.

Lojaliteetin manifestaatio

Varhaismodernin valtion alueellinen integraatio edellytti Ruotsissa reuna-alueiden entistä tehokkaampaa nivomista osaksi hallinnollisesti toimivaa valtakuntaa. Tämän vuoksi kruunu kytki palvelukseensa tai luottosuhteeseen lojaaleja toimijoita, joilla oli erityisvalmiuksia poliittisten ja taloudellisten etujen turvaamiseksi epävaakaalla tai kapinaherkällä reuna-alueella.

Yhteiskunta oli samaan aikaan muuttumassa. Yliopistojen tarjoama muodollinen koulutus tuotti entistä koulutetumpia virkamiehiä valtionhallinnon tarpeisiin. Koulutus ja ura mahdollistivat sosiaalisen nousun. Lojaliteettia hallitsijaa kohtaan vahvistettiin rekrytoinneilla hovin palvelukseen tai solmimalla erityinen luottamusuhde etäällä toimivaan lojaaliin alamaiseen. Esimerkiksi hovisaarnaajana luodun luottamusuhteen kautta syntyneet eräänlaisen patronus ja klientti -kytöksen varhaiset sovellukset tulevat näkyviin muutamien kauppiasperhetaustasta pestattujen uranousijoiden myöhemmissä vaiheissa.

Kyröjoensuun mahtimiehen Jacob Geetin urassa on piirteitä, jotka toistuvat myös toisen pohjalais-norlantilaisen pappismiehen elämänvaiheissa. Piitimen (Piteå) rovasti Andreas Nicolai (Anders Nilsson, 1528–1600) oli nuorena kappalaisena Luulajan (Luleå) maisteri Aronin seurakunnassa, minkä jälkeen hän toimi oman todistuksensa mukaan kappalaisena Kustaa Vaasan hovissa 1550-luvulla.

68 Nervander 1901, 11–14; Aho 2017, 22–23; Sulstedin kirkkoon tehtiin maalauksia kahdessa vaiheessa: 1548 ja 1599.

Länsipohjaan palattuaan Andreas Nicolai toimi kappalaisena Luulajassa ja Piitimessä ja päätyi Alatornion (Nedetorneå) kirkkoherraksi vuonna 1560. Piitimen kirkkoherran virkaa hän hoiti vuodesta 1566 alkaen. Rovastin arvoon Andreas Nicolai nimettiin 1584. Hän nautti kuningashuoneen luottomiehenä erityiseduista.⁶⁹

Andreas Nicolailla oli laajat kauppa oikeudet papinvirkansa ohella. Lapinmaiden kauppiaana hän kartutti merkittävästi varallisuuttaan. Andreas Nicolain isä, pirkkalaistaustainen Nils Olofsson (k. 1557), oli ollut Lapinmaiden kauppamies (*birkarl*), ja Andreas oli jo nuorena avustanut isäänsä pohjoiseen suuntautuvan kaupan järjestelyissä. Tämä pohjoisten kauppareittien ja aina Norjaan ja Venäjälle ulottuvien verkostojen tuntemus oli todennäköisesti se tekijä, joka nosti norlantilaisnuorukaisen hovin suosikiksi. Samoin kuin Geet vaurastui Pohjanmaalla, Andreas Nicolaikin kartutti suuren omaisuuden ja nautti erivapauksia hallitsijan erityisessä suojeluksessa. Molempia voidaan pitää alueittensa eräänlaisina kirkkoruhtinaina, joilla oli valtaverkostojen tuki ja poliittisen tilanteen sallima privilegioitu asema aluetalouden toimijoina.

Taidetuotteista länsipohjalaisessa tapauksessa Isonkyrön maalauksiin vertautuva 1500-luvun jälkipuoliskon ylellisyysesine on Öjebyn kirkossa säilynyt silkistä valmistettu antependium, jota pidetään ruotsalaisena käsityönä. Vuonna 1589 valmistuneessa tekstiilissä on lahjoittajiin viittaavat nimikirjaimet AN (rovasti Anders Nicolai), MJD (ruustinna Margareta Johansdotter) ja tytärten nimikirjaimet AM-AD ja KAD.⁷⁰

Piitimen Andreas Nicolai tai kuninkaan virkoihinsa 1550-luvulla nimittämät pohjalaiset kirkkoherrat Kyröjoensuun Jacob Geet tai Vöyrin Ericus/Knut Canuti eivät todennäköisesti ole yksittäisiä esimerkkejä kruunun luottohenkilöistä hallintokeskuksista katsottuna periferiassa. Esineelliset todisteet muista henkilöistä ja puukirkon rakentaneiden seurakuntien osalta ovat puutteellisia.

Keerygmaattinen testamentti

Isonkyrön kirkon seinämaalausten tutkimuksessa henkilöverkostojen ja kulttuurikeskusten yhteen kietoutuvasta vyyhdestä voidaan purkaa esille ja kehitellä joitakin maalaushankkeen motivoinnin kannalta kiinnostavia oletuksia. Ei ole mahdotonta olettaa, että iäkäs myrskyisän virkauran tehnyt kirkkoherra Geet oli halukas tekemään koko yhteisöä hyödyttävän testamentin kaltaisen teon. Hän oli poikkeuksellisen varakas, joten hanke voitiin toteuttaa monumentaalisessa mitakaavassa siten, että se puhutteli sekä aikalaisia että jälkipolvia. Erityisen ja ai-

69 Andreas Nicolai <https://www.geni.com/people/Andreas-Nicolai/6000000007511564057>; Väänänen 2011b.

70 Hamberg 1974, 18–19.

nutlaatuisen Geetin tilanteesta tekivät kuvaohjelman laadintaan saatavilla oleva konsultaatio ja käytännön apu. Kyseessä olivat Vaasa-linnan rakentamiseen valmistautuvasta Gävlestä Suomeen saapunut piispa Erik Sorolainen ja tanskalaissyntyinen pappisuraansa aloitteleva kappalainen Kaspar Martini Alstadius. Molempia yhdisti kiinnostus luterilaista saarnataitoa kohtaan. Nuori Alstadius oli luultavasti varustautunut pitäjään tullessaan uudella postillakirjallisuudella, ja ehkä hän oli hankkinut myös muutamia grafiikanlehtiä kokoelmaansa. Tämä selittäisi, miksi muutamien kuva-aiheiden esikuvia ei ole voitu selvittää. Esimerkiksi Lasarus ja rikas mies oli suosittu aihe, josta oli printtimarkkinoilla tarjolla eri kaivertajien versioita 1500-luvun jälkipuoliskolla.

Gävlessä, josta Sorolainen puolestaan saapui, oli eri alojen käsityöläisiä. Näistä gävleläismaalareista Erik johti keskiaikaisen Morkarlan kirkon suuren seinämaalaushankkeen toteuttamista, joten on mahdollista, että Sorolainen oli Juhana III:n kirkollis-liturgisen myötäilijäpiirin verkostojen kautta seurannut tai ollut tietoinen Morkarlan maalausprojektista. Piispa saattoi jopa avustaa maalarien etsimisessä, ja näin Isonkyrön maalariryhmässä oli mahdollisesti gävleläispiiristä tai muualta emämaan puolelta tulleet tekijöitä.

Muutos myöhäiskeskiajan katolisesta kirkkointeriööristä luterilaisen liturgian tarpeita palvelemaan kirkkotilaan oli verkkaisesti toteutettu prosessi. Ruotsin kirkon alueella ensimmäisiin hankintoihin kuuluivat saarnatuolit, sillä kansankieellinen saarna on nostettu jumalanpalveluksen keskiöön. Keskiaikaiset sivualttarit saivat tehdä tilaa saarnatuolille ja penkeille, joita rakennettiin sanankuulijoita varten. Jacob Geet oli sisustuksen uudistushankkeessaan edelläkävijöiden joukossa. Näkyvät muutokset käynnistyivät Suomessa laajemmin 1550-luvulla.⁷¹

Isonkyrön kirkon maalausten aiheet, niihin liittyvät tekstit ja Geetin henkilöhistoria viittaavat siihen, että suuren sisätilan maalaushankkeen lahjoitusmotiivi liittyy Kustaa Vaasan muiston vaalimiseen ja lahjoittajan kiitollisuuteen Vaasuvun osoittamaa suojelua kohtaan. Konfessionaalisen tekona tämä voidaan liittää yleisellä tasolla siihen, että Kustaa Vaasaa profiloitiin 1580-luvun ilmapiirissä luterilaisena hallitsijana.

Jacob Geet oli elämänsä ehtoopuolella, ja hänellä oli takanaan lukemattomia selkkauksia ja kiistatilanteita, joista selviämässä hän oli usein saanut nauttia kuningashuoneen tukea. On oletettavaa, että kuoleman vääjäämättä lähestyessä vanha kirkkoherra pyrki sovintoon lähimmäistensä kanssa. Maalausten ja tekstien kokonaisuus kielii kiitollisuudesta monissa riidoissa koeteltua paikallisyhteisöä kohtaan. Viimeiseksi jääneessä oikeusjutussa 1580-luvun alussa Geet oli voittanut seurakuntalaiset puolelleen.

Kirkon seinille maalatut tekstit kuuluttavat kuuliaisuuden ja kristillisen elämän perushyveitä. Kuoriseinän raamatuntekstit kuvastanevat vanhan pappismie-

71 Luterilaistuvasta kirkkointeriööristä Pirinen 1996; Hattulan saarnatuolista ja Vehmaan kirjalaudasta Pirinen 2011 ja 2016.

Kuva 9. Länsiseinän alimman kuvavyöhykkeen maalaukset perustuvat Hemmingsenin latinankielisen postillan (1580) kuvitukseen.

Aiheet ovat:

- Epärehellinen taloudenhoitaja [593]
- Fariseus ja lainoppinut [616]
- Jeesus parantaa kuuron [632]
- Laupias samarialainen [643].

Kuvat: Österreichische Nationalbibliothek, <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ182221807>.

hen testamenttimaista lempeää julistusta seurakuntavälleen: (Meidän Jumalamme sana) pysyy iäti. Autuaita ovat ne, jotka (kuulevat Jumalan sanan) ja noudattavat sitä (Jes. 40). Itäseinän kuori-ikkunan vierellä Minun (temppelistäni tulee) huone, (jossa kaikki kansat saavat) rukoilla (Jes. 56:7). Alimpaan kuvasarjaan liittyy myös kristillisen rakkauden kolmoiskäskey (Matt. 22). Länsioven yläpuolinen suomenkielinen teksti liittyy palvelusväen uskollisuuteen isäntäväkeään kohtaan (Matt. 25:14–39).

Maalauskokonaisuutta suunniteltaessa elettiin räjähdysherkkää aikaa, joten kirkkoherra latasi suureen kuvaohjelmaan ja sen tekstikenttiin sovintoa, kristillistä elämää ja lojaalia alamaisuutta korostavia sisältöjä. Vanhan testamentin sitaattien avulla painotetaan esivallan kunnioitusta ja varoitetaan hallitsijan vihasta: Älä herjaa

Jumalaa äläkä kiroa kansaasi kuuluvaa päämiestä (2. Moos. 22:27); Kuninkaan viha on kuoleman airut, mutta viisas voi hänet lepyttää (Snl 16:14); Kuin leijonan ärjyntä on kuninkaan suuttumus, henkensä vaarantaa, joka hänet vihoittaa (Snl 20:2).

Kuvasto tekstikenttineen on leimallisesti evankelinen, ja siten se kuvastaa poliittisesti ajan luterilaista identiteettiä ja uskonveljien keskinäistä solidaarisuutta *Yksimielisyyden ohjeen* hengessä vahvistavia teemoja. Tämä tulee esiin tekstissä: Osoittakaa kaikille arvonantoa, rakastakaa uskonveljiä, pelätkää Jumalaa, kunnioittakaa keisaria. (1. Piet 2:17).

Ruotsin idänpolitiikassa koettiin niin ikään lyhytaikainen rauhanjakso, kun Venäjää vastaan vuodesta 1570 asti käydyssä sodassa solmittiin rauha vuonna 1583. Sotatoimet tosin käynnistyivät pian uudelleen jatkuen vuoteen 1595 asti.⁷²

Niin Isonkyrön kirkon 1580-luvulla toteutetut seinämaalaukset kuin esimerkiksi Vehmaan saarnatuolin kirjalauta vuodelta 1580⁷³ osoittavat esinelahjoituksen tai hankinnan konfessionaalisesti sitoutuneen perustan. Näissä tapauksissa lahjoitusintentiolla on ollut jonkinasteinen yhteys modernisoituvan valtion poliittiseen ytimeen ja sen pyrkimykseen vahvistaa Ruotsin kirkon luterilaista identiteettiä.

72 Isacson 2006, 240, 260.

73 Pirinen 2011; Pirinen 2016.

Kustaa Vaasan ajalla kuningaskunnan alueiden integrointi entistä kiinteämmäksi keskusjohtoiseksi esimoderniksi valtioksi oli saatu käyntiin. Hovi ja sen verkostot heijastivat vaikutustaan valtakunnan eri kolkille. Pohjanmaa edustaa Suomessa tällaista verkostojen hallitsemaa seutua. Kyröjoensuun suuren pitäjän kirkkoheralla oli yhteys Vaasojen hoviin, ja maalaushanketta voidaan luonnehtia hallitsijalle lojaalin alamaisen pyrkimykseksi vaalia edesmenneen konfessiokiistelyssä evankeliseksi profiloidun kuninkaan muistoa ja näin identifioitua luterilaisuuteen.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamaton lähde

Kansallisarkisto (KA)

Digitaaliarkisto

Vähänkyrön seurakunnan arkisto (VSA)

Muut asiakirjat: Merkittävien tapausten kirja (=De fatis Ostrobothniae notandis), <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=9491061>

Painetut lähteet

- Eber, Paul (1576) *Evangeliorum dominicalium expositio pia, diligens, et ingeniosa, acceptione festorum, et dominicalibus in super aliquot concionibus utiliter aucta.* Frankfurt/Main: Nikolaus Basse.
- Gigas, Johannes (1582) *Postilla/ Das ist/ Außlegung der Euangelien/ durchs gantze Jahr/ an Soñtagen vnd gewöhnlichen Festen/ sampt andern Predigten/ in drey vnterschiedliche Theil getheilet/ Durch IOHANNEM GIGANTEM Northusanum.* Alles jetzt zum letzten mal vom Autore selbst durchlesen/ corrigiret vnd gemehret. Frankfurt/Main: Nikolaus Basse.
- Hemmingsen, Niels (1565) *Pastor sive Pastoris optimus vivendi agendique modus: accesserunt huc XXXVII propositiones de legitima veri cultus Dei ratione.* Leipzig: Voegelin.
- Hemmingsen, Niels (1576a) *Postilla eller forklaring offuer evangelia, som almindelige om Søndage oc andre hellige dage predickis i den christne kircke vdi Danmarck oc Norge.* Først screffuen paa Latine oc nu paa det ny offuerseet, oc mercketige forbedret. Prentet i Kiøbenhaffn: Aff Andrea Gutterwitz oc Hans Stöckelmands Arffuinge.
- Hemmingsen, Niels (1576b) *Postilla Eller Forklaring offuer Euangelia, som almindelige om Søndage oc andre Hellige dage predickis i den christne Kircke vdi Danmarck og Norge ...*, aff Niels Hemmingssøn, vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn R[eravius], Part 1–2. Kiøbenhaffn: [Gutterwitz, Andreas [oc Hans Stockelmanda Arffuinge].
- Hemmingsen, Niels (1580) *Postilla seu Enarratio Evangeliorum, quae in Dominicis diebus, et in festis sanctorum, usitate in Ecclesiis Dei proponuntur, ingratiam piorum Ministrorum Evangelij conscripta.* Frankfurt/ Main: Georgius Corvinus.
- Historien om Christi Jesu vor frelseris pine oc død, aff den Hellige Scriftt, med Herlige skøne Figurer oc merkelige Bøner* (1556). Magdeburg: Mich. Lotter.
- Mencel, Hieronymus (1578) *Sontags-Evangelia.* Halle: Urban Gaubisch.
- Pauli, Simon (1574) *Das ist Außlegung der Episteln vnd Euangelien an Sontagen vnd fürnemesten Festen, ordentlich vnd richtig, nach der Rhetorica gefasset, Neben einer kurtzen erklerung des Textes, Itzund auffs new mit vleis widerumb vbersehen vnd mit etlichen Predigten vermehret.* Band 2. Magdeburg: Wolfgang Kirchner.
- Das Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* (=VD16, www.vd16.de)
- Vischer, Christoph (1571) *Kinder Postill.* Schmalkalden: Michel Schmuck.

Kirjallisuus

- Aho, Janika (2017) Isonkyrön kirkon seinämaalaukset - tilaajatutkimus reformaation ajalta. Taidehistorian pro gradu -tutkielma, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201704183906>
- Alakärppä, Raimo (2004) Maalausten konservointi 1980 – 84. Teoksessa *Isonkyrön vanhan kirkon historiaa*. Markku Rintasen artikkeliin sisältyvä raportti. [Isokyrö]: Isonkyrön seurakunta, 2004, 239–246.
- Alm, Göran (1996) Interiörerna. Teoksessa *Signums svenska konsthistoria* 5, Renässansens konst. Lund: Signum, 181–191.
- Andreas Nicolai, <https://www.geni.com/people/Andreas-Nicolai/600000007511564057>
- Aspelin, Eliel = [E. A-n] (1885) Om målningarna i Storkyro kyrka. *Wasabladet* 5.8.1885

- Aspelin, E. (1891) *Suomalaisen taiteen historia pääpiirteissään*. Liite W. Lübken taiteen historian suomennokseen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Benzing, Josef (1953) ”Bassée, Nikolaus”, in: *Neue Deutsche Biographie* 1, s. 621-622 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd100075657.html#ndbcontent>
- Benzing, Josef (1961) „Feyerabend, Sigismund“, in: *Neue Deutsche Biographie* 5, 119 [Onlinefassung]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118683527.html>
- Beutel, Albrecht (1997) Predigt VIII. Evangelische Predigt vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. Teoksessa *Theologische Realenzyklopädie* Bd 27. Berlin: de Gruyter, 296–311.
- Cederberg, A. R. 1942. De fatis Ostrobothniae notandis. *Genos 13 – Suomen suku-
tutkimusseuran aikakauskirja.
- Christianson, John Robert (2000) *On Tycho's Island. Tycho Brahe and his assistants 1570–1601*. Cambridge, U.K: Cambridge University Press.
- Chytræus, David, in: *Controversia et Confessio Digital*. Herausgegeben von Irene Dingel. <http://www.controversia-et-confessio.de/id/f9ef25a9-9010-4f72-9a8b-def16cafe708>. (Viitattu 09.03.2017)
- Clair, Colin (1976) *A History of European Printing*. London: Academic Press Inc.
- Czaika, Otfried (2002) *David Chytræus und die Universität Rostock in ihren Beziehungen zum schwedischen Reich*. Helsinki: Luther-Agricola-Gesellschaft.
- Czaika, Otfried (2009) *Elisabet Vasa. En kvinna på 1500-talet och hennes böcker*. Stockholm: Föreningen Biblis.
- Dietz, Alexander (1921) *Frankfurter Handelsgeschichte* Band III. Frankfurt/Main: Minjon.
- Eisenstein, Elizabeth L. (1991) *The Printing Press as an Agent of Change. Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe. Volumes 1 and 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eitner, Robert (1889) „Rhau, Georg“, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* (1889), S. [Onlinefassung]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd115690387.html>
- Febvre, Lucien & Henri-Jean Martin (1998) *The Coming of the Book. The Impact of Printing 1450–1800*. Repr. London: Verso.
- Fink-Jensen, Morten (2011) *Printing and Preaching after the Reformation. A Danish Pastor and his Audienses*. Teoksessa *Religious Reading in the Lutheran North. Studies in Early Modern Scandinavian Book Culture*. Eds. Charlotte Appel and Morten Fink-Jensen, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 15–47.
- Fulton, Torbjörn (1996) *Byggnadsskulpturen*. Teoksessa *Signums svenska konsthistoria* 5, Renässansens konst. Lund: Signum, 115–165.
- Gerber, Harry (1957) „Corvin, Christoph“, in: *Neue Deutsche Biographie* 3, 370 [Onlinefassung]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd119796864.html>
- Haeming, Mary Jane & Kolb, Robert (2008) *Preaching in Lutheran Pulpits in the Age of Confessionalization*. Teoksessa *Lutheran Ecclesiastical Culture, 1550-1675*. Edited by Kolb, Robert. Leiden: Brill, 117–157.
- Hallbäck, Sven Axel (1973) *Studier av relationerna mellan profan slotts-konst och dekorativt kyrkligt måleri 1527 – c:a 1800*. Skara: Västergötlands museum.
- Halvorson, Michael (2010) *Heinrich Heshusius and Confessional Polemic in Early Lutheran Orthodoxy*. (St. Andrews studies in Reformation history), Farnham, Surrey, England: Ashgate.
- Hamberg, Per-Gustaf (1974) *Norrländska kyrkoinredningar. Från reformation till ortodoxi*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Harasimowicz, Jan (1996) *Kunst als Glaubensbekenntnis. Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte der Reformationszeit.* (Studien zur deutschen Kunstgeschichte Bd. 359). Baden-Baden: Valentin Koerner.
- Hiekkänen, Markus (1994) *The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku: A Systematic Classification and Chronology.* (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 101). Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Hiekkänen, Markus (1995) Pirkanmaan keskiaikaiset kivikirkot. *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia X.* Toim. M. Kaarninen & M.-R. Saloniemi. (Tampereen historiallisen seuran julkaisu XV), 40–100.
- Hiekkänen, Markus (1996) Suomen keskiajan kivikirkot ja kirkkointeriöörit. Teoksessa *Keskiajan kulttuurihistorian lukukirja.* Toim. Veikko Litzen ja Totti Tuhkanen. (Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A:54). Turku: Turun yliopisto, 72–80.
- Hiekkänen, Markus (2000) Hämeen ja Satakunnan keskiaikaiset kivikirkot. Teoksessa *Ristin ja Olavin kansaa. Keskiajan usko ja kirkko Hämeessä ja Satakunnassa.* Toim. Marja-Liisa Linder, Marjo-Riitta Saloniemi ja Christian Krötzl. (Tampereen museoiden julkaisu 55). Tampere: Tampereen museot, 69–84.
- Hiekkänen, Markus (2003). *Suomen kivikirkot keskiajalla.* Helsinki: Otava.
- Hiekkänen, Markus (2004) Isonkyrön keskiaikainen kivikirkko vuonna 2004. Nykytutkimuksen käsitys. Teoksessa *Isonkyrön vanhan kirkon historiaa.* [Isokyrö]: Isonkyrön seurakunta, 127–192.
- Hiekkänen, Markus (2007). *Suomen keskiajan kivikirkot.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Holtz, Sabine (2011) *Predigt: Religiöser Transfer über Postillen* <http://ieg-ego.eu/de/threads/europaeische-medien/medien-des-religioesen-transfers/sabine-holtz-predigt>
- Isacson, Claes-Göran (2006) *Vägen till stormakt. Vasaättens krig.* Stockholm: Norstedt.
- Katajala, Kimmo (2003) Miksi nuijasota syttyi Pohjanmaalla. *Tieteessä tapahtuu* 2003/1, 12–17.
- Knutsson, Johan (1996) Möbelkonsten. Teoksessa *Signums svenska konsthistoria 5, Renässansens konst.* Lund: Signum, 195–215.
- Kouri, E. I. (1984) Saksalaisen käyttökirjallisuuden vaikutus Suomessa 1600-luvulla. Teoksessa *Ericus Ericin Postillan lähteet.* Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Kouri, Erkki (2012) *Ericus Eri Sorolainen (noin 1546–1625)* <http://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/450>
- Krésliň, Jánis (1992) *Dominus narrabit in scriptura populorum. A study of Early Seventeenth-Century Lutheran Teaching on Preaching and the Lettische lang-gewunschte Postill of Georgius Mancelius.* (Wolfenbütteler Forschungen Bd. 54) Wiesbaden: Harrassowitz.
- Kunze, Horst (1993) *Geschichte der Buchillustration in Deutschland. Das 16. und 17. Jahrhundert.* Textband. Leipzig: Insel Verlag.
- Kühnel-Kunze, Irene (1955) “Brosamer, Hans” in: *Neue Deutsche Biographie* 2, 637 f. [Online-Version] URL: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118167375.html#ndbcontent>
- Kämmel, Heinrich (1879) „Gigas, Johannes“, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 9, 167 [Onlinefassung]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd100286208.html>
- Lausten, Marten Schwarz (2010) *Die heilige Stadt Wittenberg. Die Beziehungen des dänischen Königshauses zu Wittenberg in der Reformationszeit.* Aus dem dänischen übersetzt von Dietrich Harbsmeier (= Schriften der Stiftung Luthergedenkstätten in Sachsen-Anhalt, Bd. 10), Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt.

- Lehtinen, Ildikó (2004) Agathon Reinholm. Suomalainen taiteilija sukukansojen parissa. (*Suomen Museo* 111), 47–60.
- Leinberg, K. G. (1903) *Åbo stifts herdaminne 1554-1640*. Helsingfors: J. Gummerus.
- Lindgren, Mereth (1983) *Att lära och att pryda. Om efterreformatoriska kyrkmålningar i Sverige cirka 1530–1630*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Luukko, Armas (1950). *Etelä-Pohjanmaan historia 2*. [S.l.]: Etelä-Pohjanmaan historia-toimikunta.
- Mielty, Kalevi (2004) Liitteet. Teoksessa *Isonkyrön vanhan kirkon historiaa*. [Isokyrö]: Isonkyrön seurakunta, 311–408.
- Mäntylä, Ilkka & Luukko, Armas, Geet (2000) Jacobus Sigfridi (K 1586), <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/344/>
- Mäntylä, Ilkka & Luukko, Armas, Geet (2004) Jacobus Sigfridi (K 1586), teoksessa *Suomen kansallisbiografia 3*, Forsblom-Hirn. Toim. Matti Klinge & Aulikki Litzen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nagler, G. K. & Andresen, A., & Clauss, C. (1991) *Die Monogrammisten und diejenigen bekannten und unbekanntenen Künstler aller Schulen, welche sich zur Bezeichnung ihrer Werke eines figürlichen Zeichens, der Initialen des Namens, der Abbréviation desselben, &c., bedient haben*. Band 1. Uusintapainos vuoden 1858 laitoksesta. München: G. Franz.
- Nervander, Emil = [E. N.] (1885a) Kyrkliga väggmålningar i Finland från Gustaf Wasa dödsår. *HBL* 8.11.1885, 15.11.1885, 21.11.1885.
- Nervander, Emil = [E. N.] (1885b) Isonkyrön kirkosta ja sen wanhoista seinämaalauksista. *Uusi Suometar* 13.11.1885, 14.11.1885, 16.11.1885.
- Nervander, Emil (1901) Väggmålningarna i Storkyro gamla kyrka. *Finska Fornminnesföreningens tidskrift* XXI, N:o 5. Helsingfors: Finska Fornminnesföreningen.
- Orenstein, Nadine (1996) *Hendrick Hondius and the Business of Prints in Seventeenth-century Holland*. (Studies in Prints and Printmaking, vol. I) Rotterdam: Sound & Vision Interactive.
- Pettersson, Lars (1985) Kyrkor och klockstaplar i svenska Österbotten. Teoksessa *Svenska Österbottens historia 5*. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbund.
- Pettersson, Lars (1987) *Templum Saloense: Pohjalaisen tukipilarikirkon arvoitus*. (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 90). Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pirinen, Hanna (1996) *Luterilaisen kirkkointeriöörin muotoutuminen Suomessa. Pitäjänkirkon sisustuksen muutokset reformaatiosta karoliinisen ajan loppuun (1527–1718)*. (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 103). Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pirinen, Hanna (2011) Kaksi suomalaista luterilaista esinehistoriaa 1500-luvulta, *Suomen Museo* 117 /2010, 86–94.
- Pirinen, Hanna (2016) Early Lutheran Networks and Changes in the Furnishings of the Finnish Lutheran Parish Church. Teoksessa *Re-forming Texts, Music, and Church Art in the Early Modern North*. Eds. Tuomas M. S. Lehtonen & Linda Kaljundi. Amsterdam: Amsterdam University Press, 287–309.
- Pitkäranta, Reijo (2004) *Suomen kirkkojen latina. Piirtokirjoitukset kirkoissa, kello-tapuleissa ja hautausmailla = EFIL - Ecclesiarum Finlandiae Inscriptiones Latinae*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pylkkänen, Riitta (1954) *Isonkyrön vanha kirkko*. [Isokyrö]: Isonkyrön seurakunta.

- Pylkkänen, Riitta (1955) *Säätyläispuku Suomessa vanhemmalla Vaasa-ajalla 1550-1620*. (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 55). Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Rancken, A. W. (1929) Storkyro gamla kyrka. *Finskt Museum XXXV/1928*, 45–64.
- Renvall, Pentti (1949) *Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita Vaasa-kauden Suomessa*. Turku: Tammi.
- Reske, Christoph (2007) *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet / Auf der Grundlage des gleichnamigen Werkes von Josef Benzing*, in der Reihe Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen, Band 51, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Ridderstad, Per S. (2005) Manuscripts and Bookprinting from the Mid-16th Century to 1800. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science (HSK): The Nordic Languages. Volume 2: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages, Volume 2*. (Edited by O. Bandle). Berlin/Boston, DE: De Gruyter Mouton, 1244–1252.
- Rintanen, Markku (2004) Isonkyrön vanha kirkko 1954–2004. Teoksessa *Isonkyrön vanhan kirkon historiaa*. [Isokyrö]: Isonkyrön seurakunta, 203–310.
- Riska, Tove (1987) 1500-luvun kalkkimaalaus. Teoksessa *Ars. Suomen taide 1*. Espoo: Weilin + Göös, 308–315.
- Schmidt, Rudolf (1902) *Deutsche Buchhändler. Deutsche Buchdrucker. Beiträge zu einer Firmengeschichte des deutschen Buchgewerbes*. Band 2. Berlin: Verlag der Buchdruckerei Franz Weber.
- Tikkanen, J. J. (1885) Väggmålningarna i Storkyro gamla kyrka. *Helsingfors Dagblad* 29.11.1885
- Valkeapää, Leena (2015) *Vapaa kuin lintu: Emil Nervanderin elämä*. (Taidehistoriallisia tutkimuksia 47). Helsinki: Taidehistorian seura.
- Väänänen, Kyösti (2011a) Alstadius, Casparus Martini (K luultavasti 1608), *Turun hiippakunnan paimenmuisto 1554–1721*. <http://www.kansallisbiografia.fi/paimenmuisto/?eid=83>
- Väänänen, Kyösti (2011b) Andreas Nicolai (K 1600), *Turun hiippakunnan paimenmuisto 1554–1721*. <https://www.kansallisbiografia.fi/paimenmuisto/henkilo/114>
- Wolf, Ernst (1957) “Chytraeus, David” in: *Neue Deutsche Biographie* 3, 254 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd119009137.html#ndbcontent>
- Ångström Grandien, Inga Lena (2015) Swedish Church Art from the Introduction of the Reformation in 1527 until the Synod in Uppsala 1593. *Baltic Journal of Art History*, [S.l.], v. 9, September 2015, 75–113. <http://ojs.utlib.ee/index.php/bjah/article/view/12277>. Date accessed: 31 jan. 2017. doi:<http://dx.doi.org/10.12697/BJAH.2015.9.04>.

The wall paintings of the Isokyrö old church from 1580s

A spiritual and political legacy by vicar Jacobus Geet

The monumental frescoes of the church of Isokyrö were funded in 1580s by Jacobus Sigfridi Geet (d. 1586). Geet was the influential vicar of the Kyröjoensuu (Swe. Kyrö) parish. This new dating for the paintings is based on searching the graphic models for the lowest of the pictorial sequences on the church walls. These images have been unidentified to date.

The motive for donating the large frescoes is believed to be the former court preacher's willingness to cherish the memory of Gustav Vasa. A sign of this esteem is a fragment of a text in Latin, which is inscribed above the door to the sacristy. It refers to something which happened in 1560 on the day of the three blessed angels' ('anno domini die beatorum 3 angelorum'). The date presented is Michaelmas, which in the Catholic tradition honoured the archangels Michael, Gabriel, and Raphael. This is also the day of Gustav Vasa's death. It has been commonly accepted that the work on the frescoes started or finished on that date. The inscription is only a fragment. It contains the first words of a larger sentence probably commemorating the memory of the late King; it shows gratitude to all members of the Vasadynasty as benefactors and supporters of Jacobus Geet during his windy career.

The search utilizing the graphic models of the frescoes in the lowest pictorial sequence demonstrated, that it is possible the work was done as late as 1580s. During this time the Lutheran confessionality was noted in Sweden during the fiftieth anniversary of the Augsburg Confession. It was typical to underline the brotherhood and loyalty between Lutherans and those who had committed to the same confessional documents. The role of the Formula of Concord as a key for a Lutheran identity was increased and its reflections were seen on many fields of religious culture among the Lutheran group, which extended even to the local community based in the long-distanced Isokyrö parish.

A fact strongly supporting the dating of the paintings at 1580s lies in the role of the texts. There are textual fields with quotations of The Bible. These texts support a kerygmatic message: they encourage followers to exhibit loyal behavior to the ruler, and point to the Christian way of living. They might be interpreted as a legacy of the old vicar, who wishes all the best to his beloved parishioners.

The frescoes of Isokyrö church are linked with Evangelical literature. A new young clergyman, of Scanian origin, named Kasper Martini Alstadius (1560-1609) came to the parish in 1583. At that time the old vicar was already in his old age. Jacobus Geet was willing to leave an effective legacy and memory to last generations after generations. Monumental paintings were chosen. Models for the scenes in the lowest pictorial sequence were composed using illustrations from the latest Lutheran postilla collections, which were brought to the parish by the young clergyman. The most important sources for the dating of the paintings was taken from the lowest pictorial sequence of the Postillas, by the famous Danish Theologian Niels Hemmingsen. These richly illustrated books were printed in 1576 and 1580. Some models were probably derived from single-leaf woodcuts which were popular to those times. This leads to the conclusion that the paintings could not have been dated twenty years earlier.

The topmost illustrations originate in a pictorial Bible printed in Lübeck in 1494, which can be considered as the most important German pictorial Bible preceding the illustrated Bibles of Martin Luther. The middle pictorial zone is modelled after the Danish Prayerbook *Historien om Christi Jesu vor frelseris pine oc dod, aff den Hegelige Scrifft, med Herlige skone Figurer oc merckelige Boner*, which was printed in Magdeburg in 1556 and illustrated by Hans Brosamer.